

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DROBNÉ CÍRKEVNÍ STAVBY JAKO SOUČÁST KULTURNÍ TRADICE

Terénní výzkum, dokumentace, zákonná ochrana

Autor práce: **Bc. Galina Marianna Kortanová**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Polišenský, CSc.**

© 2012 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra humanitních věd
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Kortanová Galina Marianna

Veřejná správa a regionální rozvoj nav.- Klatovy

Název práce

Drobné církevní stavby jako součást kulturní tradice. Terénní výzkum, dokumentace, zákonná ochrana

Anglický název

Minor Church Buildings as a Part of Cultural Tradition. Field Research, Documentation, Legal Preservation

Cíle práce

Cílem práce je podrobně popsání a zmapování nejvýznamnějších církevních staveb v oblasti Mikroregionu Borska (Tachov), včetně navržení postupu při jejich restaurování a opravách a obeznámení o možnosti získání dotací. Dalším cílem je vymezení nové turistické trasy v dané lokalitě včetně její propagace a vyhotovení brožurky.

Metodika

Teoretická část bude vyhotovena na základě studia literatury k danému tématu, dostupných dokumentů a osobní praxe autorky. Výzkumná část se týká terénního výzkumu ve vybrané oblasti a její součástí je zaměření jednotlivých staveb, popisy polohy, popisy vzhledu a posouzení stavu, pořízení fotografie a návrh na opravu nebo restaurování.

Harmonogram zpracování

odevzdání práce 03/2012

zpracování práce 11/2011 - 03/2012

výzkum, focení 8-10/2011

obstarání literatury, volba cíle a metod 6-7/2011

Rozsah textové části

60 - 80 stran

Klíčová slova

památky, církevní stavby, terénní výzkum, zákonná ochrana, mikroregion,

Doporučené zdroje informací

PROCHÁZKA, Z. (2008): Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska, díl I., Nakladatelství Český les

PROCHÁZKA, Z. (2009): Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska, díl II., Nakladatelství Český les

HIRSCH, P. (1987): Haid und Haider Land, Vergangenheit in Bildern, Arbeitskreis Haider Buch, Waiden

KOREŇ, J. (2007): Financování projektů obce ze zdrojů EU. In: Kolektiv autorů. Příručka pro starostu. Verlag Dashöfer, nakladatelství, Praha

SCHAUBER, V., SCHINDLER, H. M., (2002): Rok se svatými, Karmelitánské nakladatelství

KOLEKTIV AUTORŮ (2001): Kamenné kříže Čech a Moravy, Argo Praha

Vedoucí práce

Polišenský Miroslav, PhDr., CSc.

Termín odevzdání

březen 2012

prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci na téma „Drobné církevní stavby jako součást kulturní tradice. Terénní průzkum, dokumentace, zákonná ochrana“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29.11.2012

Bc. Galina Marianna Kortanová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce PhDr. Miroslavu Poliškému, Csc. za odborné vedení a rady, které mi poskytl během zpracování této práce. Děkuji Zdeňku Procházkovi za velké množství informací při hledání kamenných křížů a jeho badatelské rady, mému manželovi Pavlu Kortanovi za pomoc při terénním výzkumu, Marii Bezstarosti z Městského úřadu v Boru za podklady k financování staveb a Janu Potklanovi za možnost absolvování odborné praxe.

DROBNÉ CÍRKEVNÍ STAVBY JAKO SOUČÁST KULTURNÍ TRADICE

TERÉNNÍ VÝZKUM, DOKUMENTACE, ZÁKONNÁ OCHRANA

MINOR CHURCH ARCHITECTURE AS A PART OF CULTURAL TRADITION

FIELD RESEARCH, DOCUMENTATION AND LEGAL PROTECTION

SOUHRN

Podkladem pro diplomovou práci je terénní výzkum drobných církevních staveb v oblasti Mikreoregionu Borsko (okres Tachov) a výsledkem zmapování, fotodokumentace a posouzení stavu sledovaných objektů. Cílem je vytvoření uceleného přehledu s navržením postupu při obnově, včetně možnosti získání dotací. Práce může sloužit dobrovolnému sdružení obcí či jednotlivým obcím jako příručka při přípravách záměrů obnov.

Klíčová slova: památky, církevní stavby, terénní výzkum, zákonná ochrana, mikroregion Borsko, kříž, kaple, socha, boží muka, financování

SUMMARY

The basis for my thesis is the legwork small church buildings in Mikreoregion Borsko (District Tachov) and the result of the mapping, photographic documentation and assessment of the status of monitored objects. The goal is to create a comprehensive overview of the procedure for designing the reconstruction, including the possibility of obtaining grants. May serve voluntary association of municipalities and individual municipalities as a guide in preparing plans revivals.

Keywords: monuments, religious buildings, field research, legal protection, mikroregion Borsko, cross, chapel, sculpture, calvary, financing

OBSAH

ÚVOD	9
CÍL PRÁCE A METODIKA	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Drobné církevní stavby	11
1.1. Vymezení základních pojmů	11
1.1. Funkce drobných církevních staveb	11
1.2. Typologie drobných církevních staveb	13
2. Právní aspekty – ochrana drobných církevních staveb	22
2.1. Zákon o státní památkové péči	22
2.2. Ústřední seznam kulturních památek.....	22
2.3. Povinnosti vlastníka kulturní památky	23
3. Obnova drobných církevních staveb – technická údržba	24
3.1. Oprávnění k restaurování, uznání odborné kvalifikace	24
3.2. Postup při obnově památek.....	24
3.3. Základní metodické a etické principy restaurování kamenných sochařských děl ...	25
4. Ekonomické aspekty - financování obnovy drobných církevních staveb	28
4.1. Fondy Evropské unie	28
4.2. Dotace Ministerstva kultury.....	30
4.3. Dotace Ministerstva pro místní rozvoj.....	32
4.4. Dotace krajského úřadu	32
4.5. Ostatní možnosti financování	34

II VÝZKUMNÁ ČÁST	36
5. Cíl	36
6. Metoda	37
7. Data	38
7.1. Mikroregion Borsko jako dobrovolný svazek obcí.....	38
7.2. Obce v regionu s výčtem drobných církevních staveb	41
8. Diskuze	59
9. Výsledky	60
9.1. Posouzení stavu drobných církevních staveb v dané oblasti	60
9.2. Přehled o financování obnov	60
9.3. Nově získané poznatky z terénního výzkumu i praxe	61
9.4. Návrh na novou turistickou trasu s propagací	62
III PRAKTICKÁ ČÁST	63
10. Obnova drobných sakrálních staveb v lokalitách Čečkovice, Lužná, Nový Dvůr..	63
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	66
I. PŘÍLOHA - seznam obrázků	69
II. PŘÍLOHA – seznam grafů	70
III. PŘÍLOHA – seznam tabulek	71
IV. PŘÍLOHA – fotodokumentační listy	72
V. PŘÍLOHA – záhadný kameník Georg Böhm	194
VI. PŘÍLOHA – projekt „Obnova drobných sakrálních staveb v lokalitách Čečkovice, Lužná, Nový Dvůr“	198

ÚVOD

Při pěších nebo cyklistických toulkách po Mikroregionu Borsko mají turisté možnost obdivovat kromě krásné přírody také typický obraz české krajiny, a to drobné církevní památky. Jsou důkazem dávných poselství a sepjetí člověka s krajinou. Vznikaly díky zbožnosti tehdejších obyvatel.

Tachovský okres, jehož součástí je Mikroregion Borsko, má v celém Plzeňském kraji největší koncentraci drobných církevních památek. Jedná se především o sochy, kříže, boží muka, kapličky a památníky, často značné historicko-umělecké hodnoty. Jejich funkce je v podstatě jasná, vznikaly na památku neštěstí nebo pro zajištění boží milosti hospodářům a jejich statkům. Většina těchto památek lidových kameníků byla zničena v průběhu 2. poloviny 20. století, dnes se ale pomalu vrací jejich sláva. Řada obcí, organizací a sdružení se snaží tyto drobné památky zachraňovat. Financování je často složité, existuje však řada možností, jak získat dotace či příspěvky.

Důvodem výběru tohoto tématu je zájem autorky o historii svého města, jeho okolí a také mnohaleté amatérské bádání a hledání ztracených či zničených památek drobné architektury. Dalším důvodem je úzké spojení s pracovním zařazením, neboť povoláním autorky je kastelánka zámku v Boru a s tím souvisí časté žádosti o pomoc a radu se záchranou různých památek, jak ze strany soukromých a státních institucí, tak i občanů, občanských sdružení a obcí. Zájem obyvatel o drobnou církevní architekturu v posledních letech stoupá a každé zviditelnění těchto svědků minulosti je velkým přínosem.

CÍL PRÁCE A METODIKA

Cílem diplomové práce bylo podrobné zdokumentování drobných církevních staveb v oblasti Mikreregionu Borsko (Tachov), zhodnocení jejich stavu, vytipování nejohroženějších staveb, včetně navržení postupu při jejich obnově a obeznámení s možnostmi získání dotací.

Metodika:

- 1) Vymezení zkoumané oblasti a v ní nacházejících se drobných církevních staveb
- 2) Kompletní vyhledání památek z dostupných zdrojů
- 3) Vlastní terénní výzkum s vytvořením dokumentace staveb, geografické orientace a fotodokumentace
- 4) Vyhledání majitelů staveb a pozemků, na nichž se stavby nacházejí
- 5) Zjištění prací, které se na jednotlivých stavbách již prováděly, jejich financování a další údržba, příp. zjištění záměrů obnovy, které mají majitelé zničených staveb
- 6) Zmapování turistické trasy se zohledněním drobných církevních památek, včetně informací o možnostech zázemí pro turisty

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Drobné církevní stavby

1.1. Vymezení základních pojmů

Pod označením drobná církevní památka rozumíme v češtině mnohotvárný soubor uměleckých architektonických děl, která často vycházejí z lidového prostředí a obvykle bývají volně umístěna v krajině. Nejčastěji jsou tyto památky popisovány jako drobné objekty v krajině s nevyčíslitelnou hodnotou, jinak také kříže a křížky, kamenné (smírčí) kříže, kaple a kapličky, sochy svatých, boží muka, křížové cesty, zvoničky. Pochopit a uchopit tyto památky jako vážné téma znamená dlouhou cestu vinoucí se mezi mnoha odbornými specializacemi, jako např. odbory památkové péče, ochrany přírody, vlastivědy, regionalistiky, urbanismu aj.¹

Němčina užívá pro tento druh památek přesné označení Flurdenkmal (nivní památník) a další specifické názvy jako např. Feldkreuz (polní kříž) a Wegkreuz (kříž u cesty).²

Pojem „*drobné památky*“ není obsažen v žádném zákoně, ani v prováděcí vyhlášce, pouze v zákoně „*o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty*“, resp. v jeho seznamu lze nalézt pojem „*drobná exteriérová architektura*“. Je zde uvedeno, že tímto předmětem je však myšlena architektura starší 50 let.³

1.2. Funkce drobných církevních staveb

Drobné církevní památky se v naší krajině objevují od nepaměti. Prvotním záměrem zřizovatelů nebylo zaplnit terén památkami, ale tyto objekty jim měly duchovně pomáhat. Obecně lze konstatovat, že naši předci se chtěli budováním těchto objektů vyznat ze své víry a připomenout potomkům určitý okamžik, jenž byl pro ně v té době podstatný.⁴

¹ PROCHÁZKA, Z., *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Tachovska*, s.10

² Tamtéž, s.10-11

³ HÁJEK, T., BUKAČOVÁ, I., *Příběh drobných památek*, s.9

⁴ STREUBEL, M., *Drobné terénní památky nedílná součást kulturní krajiny, jejich ochrana, výzkum – věc veřejná*, In *Sborník u příležitosti konference „Tvář naší země – krajina domova“*

Ani jedna drobná církevní památka nebyla vystavěna samoučelně. Nejsilnějším motivem byla zbožnost tehdejšího člověka, měla pobídnout k zastavení a modlitbě, ale motivem stavby bývala často také prosba o ochranu, žádost proti nemocem a pohromám, za odvrácení neštěstí. Jindy bývaly vzpomínkou na osoby, které zemřely v cizině a nemohly být pochovány ve svém rodišti či upomínaly na místo tragické události způsobené pádem stromu, bleskem nebo jiným smrtelným úrazem. Motivy postavení božích muk vycházely z vděčnosti Bohu či svatým za záchranu v nouzi, nemoci a nebezpečí. Připomínaly neštěstí jednotlivců, ať už šlo o smrt nebo jiné nešťastné události. Nápis na nich doprovází prosba, která měla připomenout kolemjdoucím, aby se pomodlili za zemřelého. Připomínají například těžká období bídy a hladomoru, ale také napomínají ke zbožnému životu. Významným motivem pro stavění božích muk byla poutní místa.⁵

Většinu nákladných sloupů a sousoší nechali prostřednictvím správy obce vybudovat přímo obyvatelé měst a obcí, a to v souvislosti s velkým požárem a morovou nákazou. Vybraní světcí měli těmto osudovým ranám v budoucnu zamezit. Další stavby nechávali vystavět sedláci, jednalo se většinou o sloupky se soškami oblíbených světců. Umísťovali je převážně před své statky a usedlosti na ochranu svého majetku.⁶

Prastaré monolity ve tvaru kamenných křížů, případně křížových kamenů, ožívují kulturní krajinu všech evropských států. Jen v České republice je evidováno 2.360 monolitů⁷, které se na našem území nacházejí nebo v minulosti nacházely. Obecné důvody jsou celkem zřejmé a pochopitelné, většina má funkci smírčí, avšak nastává otázka u monolitů neoznačených textem ani letopočtem. Co je důvodem jejich umístění a jaký tragický příběh upomínají? Smírčím křížům daly jméno středověké smírčí smlouvy, kterých se do dnešních dnů našlo 54. V nich je uloženo hříšníkovi, který spáchal trestný čin vraždy, sjednání nenásilného a mimosoudního vyrovnání se s rodinou oběti. Jedním z bodů některých smírčích smluv bylo uložení úkolu, jímž měl hříšník zasadit na místě spáchání trestného činu, kamenný kříž. Většina kamenných křížů však plní funkci „pamětní“, a to hlavně dokazují kříže s uvedením textu. Ve sledované oblasti je nejstarším letopočtem 1610 opatřen kamenný kříž v Jadruži (*příloha IV. - fotodokumentační list č.92*). Většina těchto monolitů připomíná smrt lesníků, např. kříž v Nové Vsi (*příloha IV. -*

⁵ HÁJEK, T., BUKAČOVÁ, I., *Příběh drobných památek*, s.58

⁶ PROCHÁZKA, Z., *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Tachovska*, s.12-13

⁷ Zdroj: evidence Společnosti pro výzkum kamenných křížů v Aši

fotodokumentační list č.60) nebo kříž v Nových Domcích (*příloha IV. - fotodokumentační list č.65*).

1.3. Typologie drobných církevních staveb

Drobné církevní stavby nemají ustálené rozdělení ani přesnou typologii, přesto do nich většina autorů publikací i badatelů shodně zařazuje kaple a kapličky, boží muka, různé typy křížů, sochy svatých, zvoničky, křížové cesty a svaté obrázky. Pro účely této práce se autorka zabývá typologií pouze těch staveb, které se nachází ve zkoumané oblasti. Z výše jmenovaných se neobjevují křížové cesty, zvoničky a svaté obrázky.

Typologie:

- Kaple a kapličky
- Výklenkové kapličky
- Kříže
- Sochy svatých
- Boží muka
- Zvoničky
- Kamenné kříže a křížové kameny

Kaple a kapličky

Jejich název má původ v latinském slově *capella* - drobná sakrální stavba, povětšinou centrálního pojetí sakrálního prostoru, zasvěcená nejčastěji k uctívání Boha a Panny Marie, dále pak i dalších světců. Kapličky mají většinou čtvercový, obdélníkový, kruhový, oválný nebo kombinovaný půdorys.⁸ V našem regionu se nachází celkem 28 kaplí a kapliček, z toho se nejčastěji setkáváme s kapličkami zasvěcenými Panně Marii, v deseti případech a Nejsvětější Trojici, ve čtyřech případech. Na dvou místech stojí kapličky sv. Anny. Další zastoupení mají sv. Josef, sv. Vavřinec, sv. Václav, sv. Antonín, sv. Vendelín, sv. Žofie a sv. Jan Křtitel. V pěti případech se autorce nepodařilo dohledat zasvěcení kapliček z důvodu nedochovaných materiálů a stává se to tak předmětem dalšího bádání.

⁸ HLADKÝ, J., *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, s.70

Kapličky většinou stávají na návších vesnic a osad, kde plnily funkci místa pro vesnickou pobožnost. Velmi často se nacházejí na návrších, u cest, většinou pod košatou lípou nebo jiným stromem, na mostech, nad prameny, v lese i na dalších lokalitách. U některých kapliček je znám jejich tvůrce, ve valné většině se ale jedná o jedinečná díla šikovných venkovských zedníků. Převážná většina kapliček byla vystavěna v 18. - 20. století.

Kategorii kaplí a kapliček je možné rozdělit podle velikosti interiérového prostoru⁹:

- 1. malé stavby – mají dveře vedoucí do velmi malého prostoru (příklad Dehetná, příloha IV. - fotodokumentační list č. 91)*
- 2. menší stavby se zvoničkou na střeše (příklad Málkovice, příloha IV. - fotodokumentační list č. 41)*
- 3. větší stavby s rozsáhlejším vybavením (příklad Doly, obrázek č. 1, příloha IV. – fotodokumentační list č.28)*

Obrázek č. 1 – Kaple Panny Marie Sněžné v Dolech
(zdroj: autorka)

Vybavení kapliček je většinou velmi prosté. Lidová polychromovaná plastika, skromný oltář, barvotiskové obrazy a obrázky, malby na skle, relikvie z poutních míst, a jen v případě větších kaplí i lavice a bohatší mobiliář.

Technika stavby a použité materiály byly v době stavby kapliček téměř shodné. Kamenné, cihlové nebo smíšené zdivo bylo většinou opatřeno vápennými omítkami, v obvodovém zdivu se dodnes nachází různé vstupní a okenní otvory (v barokním, neorománském nebo neogotickém slohu), často s kamennými nebo alepoň plasticky ve štuku naznačenými zdobnými portály (zde bývají umístěna nejčastěji v klenáku tzv. vročení, tj. letopočet stavby objektu). Výjimkou nejsou ani celodřevěné stavby, většinou roubené. Střechy kapliček jsou dnes většinou kryty pálenou střešní taškovou krytinou typu

⁹ HLADKÝ, J., *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, s.70

bobrovka nebo prejzy, plechem, vláknocementovými (eternitovými) šablonami, výjimečně i dřevěným šindelem. Barevnost střešních krytin bývá většinou červená, u vláknocementových šablon i šedá, při jejich použití s povrchem imitujícím břidlici pak antracitově černá, dřevěný šindel se natírá nejčastěji lněnou fermeží, může však být různě pigmentován (nejčastěji tmavě hnědý odstín). Barevnost fasád kapliček byla v době jejich vzniku velmi pestrá, dnes jsou některé pojednány buď monochromně, často se jim však při obnově původní barevnost vrací jak na základě provedeného průzkumu barevnosti fasád, tak i dle dochované historické dokumentace.

Výklenkové kapličky

Zvláštní kategorií jsou výklenkové kapličky, které můžeme označit jako přechodový stupeň mezi kapličkou a božími muky. Nemají prostor uvnitř stavby, kde by bylo možno se scházet, nemají ani výklenky do všech světových stran jako boží muka. Jsou rozměrově malé, jejich půdorys je většinou čtvercový nebo obdélníkový. Výzdobou těchto výklenkových kapliček jsou sochy, malby na omítce, malby na plechu, dřevě nebo plátně. Stavby jsou zděné, omítané s římsami, stříšky jsou většinou kryty prejem nebo taškou bobrovkou¹⁰. Nejčastěji je nacházíme na rozcestí cest, podobně jako boží muka, na návrších, ale také uprostřed vesnic, osad a samot. Velmi často jsou v jejich sousedství stromy. V naší oblasti se setkáváme s tímto typem např. ve Starém Sedlišti (*příloha IV. - fotodokumentační list č. 78*)

Kříže

Kříž se stal křesťanským symbolem už ve 4. století, ale není známo, kdy se začaly kříže jako takové vztyčovat v naší krajině. První kříže bývaly dřevěné (stejně jako kapličky a zvoničky), neboť dřevo bylo snadno a rychle opracovatelné, bylo dostupné a ne příliš drahé. Dřevěné kříže však podléhaly povětrnostním podmínkám, tak nebylo možné, aby se dochovaly do pozdějších dob. Počátkem 18. století se v krajině začínají objevovat železné kříže posazené na kamenném podstavci, který bývá zdobený figurálním dekorem nebo bohatými ornamenty. Kamenné kříže se stavějí po celé 19. století i začátkem 20. století. Na jejich soklu se objevují datace a votivní nápisy. Od 19. století se začínají také objevovat

¹⁰ HLADKÝ, J., *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, s.46

litinové kříže na kamenných nebo zděných soklech, vždy nesou korpus Krista.¹¹

Kříže jako symboly Kristova utrpení často stojí u křižovatek či u cest, ukazují místo úmrtí, slouží jako znamení požehnání. Zhotovovaly se z různých druhů hornin, nejčastěji to byla žula z důvodu své odolnosti, pískovec a v menší míře také trachyt. Tachovsko bylo pověstné spoustou lomů, kde se těžila jemnozrnná žula, z níž se mohly vyrábět sochy i kříže. Pískovec byl oblíbeným materiálem z důvodu snadného opracování.¹²

Obrázek č. 2 – Velký kamenný kříž v Čechkovicích (zdroj: autorka)

Ve zkoumané oblasti se nachází 39 různých typů křížů, které můžeme rozdělit na:

1. *velké kamenné kříže*
2. *podstavce s litinovým křížem*
3. *památník s křížem*

Velké kamenné kříže, ať již dochované, nově obnovené či jejich trosky, nejdeme ve zkoumané oblasti na 11 místech. Křížů s litinovým korpusem bylo nalezeno celkem 10 a památníků různých tvarů a velikostí také 11.

Sochy svatých

Kamenné sochy se v české krajině začínají objevovat už v 17. století, největší aktivita je však spojena s 18. stoletím. V této době jsou krajiny, města i vsi zaplaveny sochami světců, ti nesou atributy, které umožňují jejich rozlišení. Svůj podíl na tom měla hlavně protireformace, která přála budování kostelů a poutních míst a také zobrazování světců. Nejčastěji je znázorňován sv. Jan Nepomucký, patron proti suchu i povodním, který většinou stojí na mostech. Sochy tohoto světce můžeme nalézt nejen na českém území, ale také v celé střední Evropě. Zřizovatelem bylo v této době široké spektrum obyvatel všech sociálních skupin. Nejvýznamnějšími donátory bývala šlechta, kláštery, případně jednotliví faráři, ale také městské a obecní rady. Autory soch byli uznávaní

¹¹ LAZÁREK, O., LAZÁREK P., *Drobné sakrální památky v regionu NP Podyjí*, s.4

¹² PROCHÁZKA, Z., *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Tachovska*, s.145-147

sochaři, jako např. Matyáš Bernard Braun (1684 – 1738), Jan Brokof (1652 – 1718), Andreas (Jakub) Artschlag (1685 – 1768). Od počátku 19. století přechází výroba drobných kamenných plastik volně umístěných v krajině zcela do rukou lidových kameníků.¹³

V naší oblasti se díky kamenickým dílnám zachovalo velké množství soch, mezi nimiž vyniká dílo kameníka Geoga Böhma. Tomuto lidovému umělci je věnována příloha V. Celkem bylo zdokumentováno 22 soch, z toho se v 12 případech jedná o sv. Jana Nepomuckého, který byl také ve zkoumaném regionu velmi oblíbeným světcem.

Již zmíněný kameník Georg Böhm, jehož postava byla všem historikům i badatelům zahalena po dlouhá léta tajemstvím, vytvořil v našem regionu 11 soch, z nichž se do dnešních dnů dochovalo pět.

Obrázek č. 3 – socha sv. Ondřeje v Jadruži (zdroj: autorka)

Boží muka

Stojí většinou při cestách a to hlavně takových, po nichž každoročně směřovali poutníci k poutním místům. Jejich architektura má několik ustálených typů, které se ale objevují v mnoha variantách. Tyto varianty jsou v krajích naší vlasti různé a do značné míry odlišné. Boží muka jsou buď kamenná sloupková, kterých se zachovalo poměrně málo, nebo pilířková zděná, obvykle čtyřboká, omítaná a obílená s horní částí, ve které jsou čtyři výklenky pro obrázky, které zobrazují Kristovo utrpení - bičovaný Kristus, ukřižování, pieta, rouška svaté Veroniky, Kristus padající pod tíhou kříže, korunování trním atd. Někdy se ve výklencích objevovali i světci, kteří byli patrony nebo jmenovci objednatelů stavby božích muk.¹⁴ Motivem postavení božích muk byla vděčnost Bohu či svatým za záchranu v nouzi, nemoci či nebezpečí. Připomínají například i těžká léta hladomoru a bídy nebo jen vyzývají kolemjdoucí k modlitbě, úctě a pokoře před Bohem.

¹³ PROCHÁZKA, Z., *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Tachovska*, s.14-15

¹⁴ HLADKÝ, J., *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, s.28

Půdorysem božích muk je většinou čtverec, obdélník, ale někdy i kruh nebo ovál. Střecha bývá kryta šindelem, cihlami, taškami nebo prejzem a je zakončena v mnoha případech kovaným křížkem.¹⁵

Obrázek č. 4 – Boží muka
ve Starém Sedlišti (zdroj: autorka)

V mikroregionu Borsko se s těmito stavbami setkáváme na osmi místech, přičemž v jednom případě se jedná pouze o torzo s nejasným původem umístění.

Zvoničky

Zvoničky jsou nejprostší a jednoduché stavby. Ve většině z nich je klasický zvonek. Rozdělení je možné podle materiálu, a to na: kamenné, dřevěné, kovové a zděné.¹⁶

V naší oblasti stojí pouze jedna zvonička v osadě Hlupenov, která byla umístěna v 80. letech 20. století.

Kamenné kříže a křížové kameny

Samostatnou skupinu tvoří kamenné kříže a křížové kameny (jinak také zvané jako smírčí kříže). Nejenže jsou opřeny různými pověstmi, ale také se staly velkým lákadlem pro badatele z řad profesionálů i amatérů.

Kamenné kříže jsou rozseté téměř po celé Evropě. V Čechách se nejvíce vyskytují v západní a severní části a na území Moravy. Jejich vznik a funkce je datována do středověku, kdy platil zákon, podle něhož mohl být vrah kýmkoli beztrestně zabit, nebylo-li dosud sjednáno příměří, tedy smír mezi ním a pozůstalými zavražděného. Jedním z bodů podle tzv. Magdeburského práva, které potom musel viník splnit, bylo také postavení

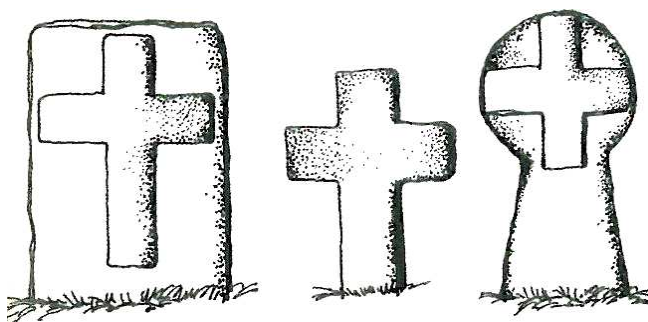
¹⁵ HLADKÝ, J., *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, s.28

¹⁶ Tamtéž, s.20

smírčího kříže. Ten se stavěl na místě vraždy.¹⁷

V osmdesátých letech minulého století se problematika smírčích křížů dostala opět do popředí. V roce 1983 byla muzeem v Chebu zveřejněna studie o smírčích křížích na Ašsku. Jejím autorem byl J. Vít. Od stejného roku pracuje pod muzeem Společnost pro výzkum kamenných křížů. Další materiály o smírčích křížích nashromáždili Stanislav Wieser v okresech Cheb, Karlovy Vary, Sokolov a Chomutov a dále Zdeněk Procházka, Vladislav Navrátil a J. Haas v okrese Domažlice. Ze starých soupisů, zvláště W. Dreyhausena z roku 1940, bylo určeno velké množství stanovišť a postupně docházelo k nalézání a následnému zakreslování a mapování smírčích křížů. Jisté je jedno, skutečný počet křížů se už dnes nejspíš nikdo nedozví a mnoho jich zůstane nenalezeno. Na řadu z nich si ještě místní lidé pamatují, skončily v zásypech roklí při rozšiřování silnic a rozorávání polních cest. Další kříže byly zcela zničeny, odcizeny nebo přemístěny do jiných oblastí.¹⁸

Již od dob sepisování prvních soupisů kamenných křížů mají badatelé snahu rozdělit tyto dávné strážce krajiny do různých kategorií, a to hlavně dle jejich podoby. Ašská společnost definuje tři typy: křížový kámen, kamenný kříž a kruhová stéla (viz. obrázek č. 5).

Obrázek č. 5 - Tři typy kamenných křížů – křížový kámen, kamenný kříž a kruhová stéla

(Zdroj: kresby Zdeňka Procházky)

¹⁷ PROCHÁZKA, Z., K problematice smírčích křížů na Tachovsku, In *Sborník okresního muzea v Tachově 1985/20*, s.11-12

¹⁸ Tamtéž, s.13

Obrázek č. 6 - Skupina tří kamenných křížů pod Šibeničním vrchem v Přimdě, časopis Český lid z roku 1902 (zdroj: archiv Zdeňka Procházky)

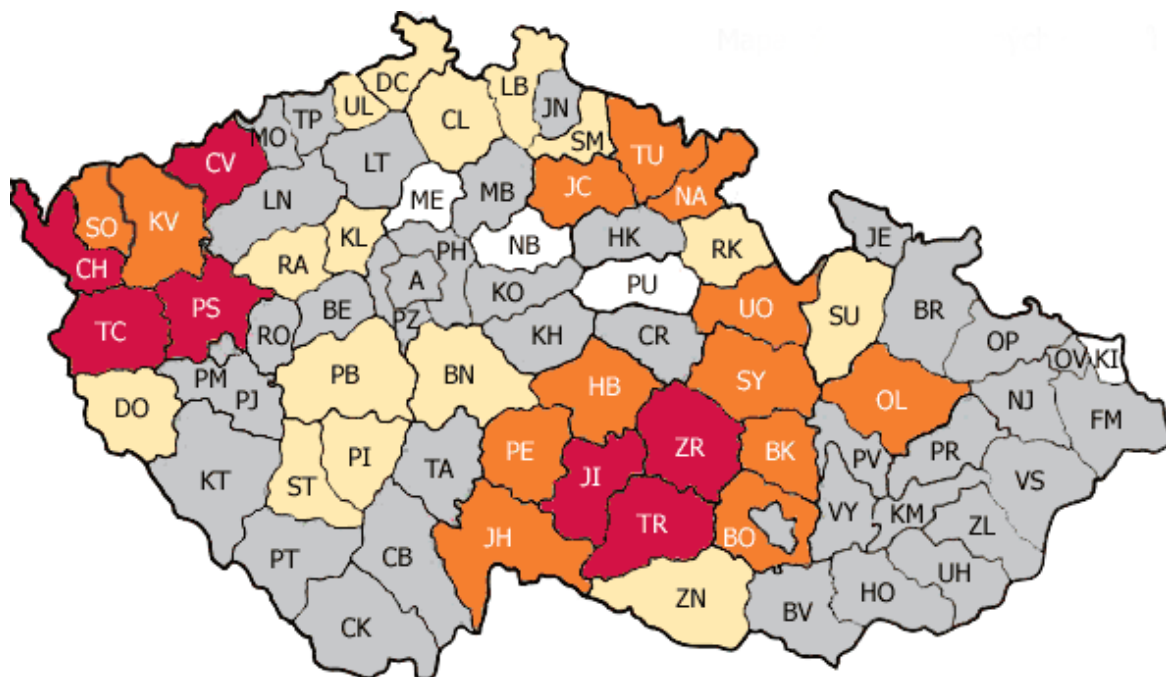
Ve zkoumané oblasti převažují svým počtem kamenné kříže nad křížovými kameny. Největším je kříž v Bernarticích (*příloha IV. - fotodokumentační list č. 86*), jehož celková výška je 200 cm.

Nejzajímavějším nálezem jsou tři kříže umístěné pod bývalým Šibeničním vrchem v Přimdě (*příloha IV. – fotodokumentační list č. 97*). Kromě pověsti se také dochovala stará fotografie (*obr. č. 2*), která je dle badatele Zdeňka Procházky snad nejstarší fotodokumentací týkající se tématu kamenných smírčích křížů.

Zkoumání kamenných křížů a jejich rozmístění v okresech České republiky přináší zajímavé výsledky. Podle obrázku č. 7 je patrné, že největší koncentrace křížů spadá do sedmi okresů, z nichž první místo zaujímá Cheb se 110 kamennými kříži, druhý Tachov se 105 a třetí Jihlava se 104 kříži.¹⁹ Nedá se jednoznačně posoudit, jaká oblast je kamennými kříži více obdarována, neboť například s okresem Tachov sousedí Plzeň jih, kde bylo nalezeno pouze 7 monolitů.

Sledujeme-li velikost kamenných křížů, u těch nejrozměrnějších se blíží celkové výšce 2 m a šířce přes 1 m. Největší kamenné kříže je možné spatřit v okrese Cheb.

¹⁹ Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ, Kamenné kříže Čech a Moravy, dle seznamu monolitů

Vysvětlivky: ■ do 10 objektů ■ do 20 objektů ■ do 50 objektů ■ nad 100 objektů

Obrázek č. 7 - Mapa výskytu kamenných objektů v České republice

(zdroj: <http://krize.webpark.cz/krize.htm>)

2. Právní aspekty – ochrana drobných církevních staveb

Drobné církevní stavby jsou nedílnou součástí historického kulturního dědictví. Tisíciletá soustavná činnost lidí znamenala přetvoření značné části původního přírodního prostředí na kulturní krajinu, a vzniklé drobné stavby se tím stávají hmotným pramenem poznání života našich předků. Představují doklad o jejich řemeslném umu, estetickém cítění a současně se uplatňují jako neodmyslitelná složka životního prostředí. Ochrana drobných církevních staveb se tak stává významnou součástí péče o dochované kulturní dědictví.²⁰

2.1. Zákon o státní památkové péči

Základním právním předpisem vymezujícím vztah památek a jejich vlastníků a uživatelů je zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „památkový zákon“), jenž zavádí pojmy kulturní památka, prostředí kulturní památky, ochranné pásmo, památková rezervace a zóna. Památkový zákon stanovuje i související povinnosti dalších orgánů a občanů. Účelem památkového zákona je: *„chránit kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelného bohatství státu.“*²¹

Památkovým zákonem se stanovují podmínky prohlašování věcí za kulturní památky, národní kulturní památky, památkové rezervace a zóny. Jeho další součástí je např. ochrana a užívání kulturních památek, povinnosti vlastníka kulturní památky a jejich obnova, povolení k restaurování a uznání odborné kvalifikace. Citovaný památkový zákon umožňuje poskytnout vlastníkům památek příspěvek na zachování a obnovu kulturní památky až do výše 90 % celkových nákladů.²²

2.2. Ústřední seznam kulturních památek

Všechny památky se zapisují do Ústředního seznamu kulturních památek ČR, který vede odborná organizace státní památkové péče.²³ Krajské úřady a městské úřady s rozšířenou působností vedou také seznamy kulturních památek ve svém územním obvodu, a to v součinnosti s ústředním seznamem. Ústřední seznam kulturních památek je

²⁰ KUČOVÁ, V., BUREŠ, P., *Principy péče o lidové stavby*, s. 10

²¹ Zákon č. 20/1987 Sb. §1 (1)

²² Zákon č. 20/1987 Sb. § 16

²³ Národní památkový ústav – ústřední pracoviště Praha

přístupný na stránkách Národního památkového ústavu.²⁴ Seznam kulturních památek, které spadají do Mikroregionu Borsko je přístupný na stránkách Městského úřadu Tachov.²⁵

2.3. Povinnosti vlastníka kulturní památky

Vlastník kulturní památky je podle § 9 památkového zákona povinen o svoji kulturní památku pečovat – udržovat ji v dobrém stavu a chránit ji před ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením. Může ji užívat pouze tak, aby ji užíváním nepoškozoval, tedy pouze způsobem, který odpovídá technickému stavu, památkové hodnotě a významu kulturní památky. Tyto povinnosti se vztahují i na toho, kdo památku užívá, nemusí se tedy vždy jednat o vlastníka. Kromě všech výše uvedených povinností je vlastník kulturní památky povinen ohlásit každé poškození, ohrožení, změnu užívání a v případě prodeje památky nabídnout přednostní koupi Ministerstvu kultury. Tato povinnost se týká národních kulturních památek (movitých i nemovitých) a movitých kulturních památek. Netýká se tedy nemovitých kulturních památek. Zároveň se tato povinnost neuplatňuje v případech, kdy jde o prodej památky mezi osobami blízkými.²⁶

²⁴ <http://monument.npu.cz>

²⁵ <http://www.tachov-mesto.cz/www/informace-o-meste/mestsky-urad/odbory/odbor-skolstvi-a-kultury/pamatkova-pece-dokumenty.html>

²⁶Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, 15-17

3. Obnova drobných církevních staveb – technická údržba

Drobné církevní stavby je nezbytné konzervovat a obnovovat dle potřeb jejich stavební povahy, se základním cílem uchování maxima původních konstrukcí, detailů a výzdoby. Mnohé z těchto prací vyžadují účast restaurátora a podle toho je nutné akci zajistit.²⁷

Účast restaurátora je povinná v případě prohlášení objektu za kulturní památku, ovšem jen u těch druhů zásahů, které je možné v souladu s památkovým zákonem označit za dílo výtvarného umění nebo uměleckořemeslnou práci, u ostatních zásahů je přítomnost restaurátora vhodná alespoň ve formě dohledu nad prováděnými pracemi, předejde se tak často ztrátě kulturně-historických hodnot.

3.1. Oprávnění k restaurování, uznání odborné kvalifikace

Povolení k restaurování kulturních památek uděluje na základě žádosti Ministerstvo kultury ČR po uznání odborné kvalifikace. Tu musí žadatel mimo jiné prokázat bezúhonností, odbornou praxí a vysokoškolským studiem v příslušném uměleckém oboru.²⁸ Další podmínky pro získání povolení k restaurování stanovuje památkový zákon v §14a.

3.2. Postup při obnově památek

Významným nástrojem pro zachování kulturních památek je jejich obnova. Tou se rozumí každá údržba, oprava, rekonstrukce, restaurování nebo jiná úprava památky a jejího prostředí. Pojem „obnova“ znamená práce (zásahy), které jsou vyjmenovány v § 14 odst. 1 památkového zákona. Má-li vlastník památky zájem provést její obnovu, je povinen vyžádat si předem závazné stanovisko příslušného městského úřadu (obce s rozšířenou působností). Úřad toto stanovisko vydá po písemném vyjádření odborné organizace státní památkové péče a ve stanovisku se vyjádří, zda jsou vlastníkem navrhované úpravy přípustné. Stanoví také podmínky, za nichž lze tyto práce provádět. Přípravnou a projektovou dokumentaci obnovy projednává vlastník se specialisty v odborné organizaci

²⁷ KUČOVÁ, V., BUREŠ, P., Principy péče o lidové stavby, s. 112

²⁸ Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, s.9

státní památkové péče, přičemž odborná pomoc je poskytována bezplatně.²⁹

Co znamenají jednotlivé formy obnovy? Pojem „údržba“ znamená odstranění nežádoucích změn kulturní památky, které nastaly v důsledku jejího užívání. „Oprava“ je odstranění následků poškození kulturní památky nebo účinků jejího opotřebení. Do „rekonstrukce“ patří takové konstrukční a technologické zásahy do kulturní památky, které přinášejí změnu jejích technických parametrů nebo změnu její funkce či jejího účelu a „restaurováním“ se rozumí souhrn specifických výtvarných, uměleckořemeslných a technických prací respektujících technickou a výtvarnou strukturu originálu – díla výtvarných umění nebo uměleckořemeslné.³⁰

Jednou z nejdůležitějších a nejzásadnějších etap procesu restaurování je průzkum umělecké památky. V praxi to znamená zjištění autora, ikonografického tématu, doby vzniku, rozměrů, výtvarné a řemeslné techniky, materiálu, případně dalších údajů. Součástí popisu památky je zjištění všech nepůvodních zásahů (tmely, doplňky, druhotné osazení prvků). Před zahájením restaurování je také nutné provést průzkum a rozbor historických technologických zákroků, které se na památce dochovaly.³¹

3.3. Základní metodické a etické principy restaurování kamenných sochařských děl

Každá památková záchranná akce vyžaduje individuální řešení. Každý originál je sám sobě absolutním, nenapodobitelným, nezastupitelným a nenahraditelným individuem s vlastním životopisem. Tento výjimečný jedinec vyžaduje výjimečnou péči. V podstatě lze volit mezi čtyřmi základními památkovými metodami: konzervační, restaurátorskou, reprodukční či zakrývací.³²

1. Metoda konzervační: Tento způsob musí přísně respektovat dochovaný stav originálu a vyžadovat jeho nedotknutelnost. V tomto případě se nepočítá se soudobým dovytvářením sochy, ale pouze se zákroky technologické zabezpečovací povahy.³³
2. Metoda restaurátorská: Restaurování neboli restaurace zahrnuje kromě

²⁹ Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, s.6-7

³⁰ Tamtéž, 7-8

³¹ Tamtéž, s.6-7

³² Tamtéž, s.8

³³ Tamtéž, s.8

konzervačních zákroků i výtvarné zásahy restaurátorů. V tomto případě se počítá s dovytvářením chybějících a časem zmizelých částí originálu, s jejich nahrazením novými doplňky. Tato metoda má na původní sochařské torzo negativní vliv, neboť jej mění pohledově i hmotně.³⁴

3. Metoda reprodukční: Obě předchozí metody neposkytují sochařské památce ošetření trvalého charakteru, naopak se předpokládají opakující se zásahy, přičemž každý z těchto zásahů připraví památku o část dochované autentičnosti. Často je tedy nutné přistoupit k radikálnímu řešení záchrany originálu a přejít k jeho reprodukci. Ta předpokládá transfer originální skulptury z exteriéru do lapidária či expozice a její nahrazení reprodukčním sochařským dílem. Každá reprodukční akce, ať je jejím výsledkem odlitek, výdusek nebo kamenná kopie, znamená pro originální kamenosochařský blok jisté, předem neurčitelné poškození, ochuzení o část dochované míry autentičnosti. Toto poznamenání originálu je ovšem v podstatě menší, než v případě zachování sochy v exteriéru. Vzniká však také kulturní ztráta, a to absencí originálu v krajině či v obci.³⁵
4. Metoda krytu vybudovaného nad originálem: Tato metoda může zajistit trvalé zabezpečení vytvořením krytu nad sochou. Možnost vybudovat nad sochou ochrannou stříšku je podmíněna vhodností a připraveností prostředí a velkou roli zde hraje architektonické řešení krytu.³⁶

Postup renovace kamenných prvků:

1. IZOLACE OBJEKTU – zabezpečení objektu před průnikem zemní vlhkosti vhodnou izolací (drenáž, násypy, chemické roztoky)
2. ČISTÍCÍ A ODSOLOVACÍ PRÁCE – čištění od nečistot na povrchu kamene mechanickou nebo chemickou metodou (omytí vodou, vodní parou, jemné tryskání) a odsolování
3. LIKVIDACE MIKROORGANISMŮ – mechanická či chemická likvidace
4. VYSPRAVOVÁNÍ – tmelení, lepení, doplňování přírodním nebo umělým kamenem

³⁴ ŠTULC, J., SUCHOMEL, M., MAXOVÁ, I., Péče o kamenné sochařské a stavební památky, s.9

³⁵ Tamtéž, s.9

³⁶ Tamtéž, s.11

5. ZPEVNĚOVÁNÍ (KONSOLIDACE), IMPREGNACE – nátěr, nástřik zpevňovací látkou
6. KONEČNÁ POVRCHOVÁ ÚPRAVA – hydrofobizace (vodoodpudivá ochrana)³⁷

K nejproblematictějším zásahům patří čištění kamenných soch, neboť díky většině čistících akcí dochází k jejich poškození a znehodnocení. Zvláště škodlivé je chemické čištění a stále častěji používané metody otryskávání povrchu kamene vodními proudy. Z památkového hlediska lze akceptovat pouze takové čištění soch, které nemění dochovaný stav originálů, povrchový reliéf původního sochařského bloku, umělecký projev autora a zachovává fragmenty historických, malířských povrchových pojednání. S čištěním otryskáváním povrchu se bohužel setkáváme poslední dobou stále častěji, hlavně u památek, které nejsou kulturními památkami a jejich ochrana není dána památkovým zákonem.

³⁷ ŠTULC, J., SUCHOMEL, M., MAXOVÁ, I., Péče o kamenné sochařské a stavební památky, s.20-26

4. Ekonomické aspekty - financování obnovy drobných církevních staveb

Nejdůležitější otázkou při obnově památek jsou finanční prostředky. Tak jako u jiných věcí, i zde platí princip, že vlastnictví zavazuje, což znamená, že tíha odpovědnosti za stav památky přísluší jeho vlastníkov. Uchovávaní kulturního dědictví je však také zájmem veřejným, proto jsou každoročně vypisovány různé dotace pro finanční pomoc všem vlastníků památek, i těch, které nejsou kulturními památkami.

Jak již bylo napsáno, povinnost pečovat o svou kulturní památku a chránit ji nese vlastník na své náklady. Památkový zákon však pamatuje na to, že vlastník kulturní památky třeba nemusí mít dostatek prostředků k tomu, aby tyto své povinnosti plnil, a umožňuje, aby byl vlastníkov kulturní památky poskytnut podle § 16 zákona o státní památkové péči příspěvek ze státního rozpočtu nebo z rozpočtu obce či kraje.³⁸

Kromě státních a krajských fondů mají vlastníci památek možnost využít dotace z fondů Evropské unie či různých nadací.

Je třeba zdůraznit, že příspěvky se poskytují výlučně na základě žádosti vlastníka kulturní památky. První iniciativa je tedy vždy na vlastníkov - aby podal příslušnou žádost s nezbytnými přílohami tomu orgánu, od něhož příspěvek žádá, a to v řádných termínech.³⁹

4.1. Fondy Evropské unie

Regionální operační programy (ROP)

V rámci cíle Konvergence⁴⁰ je pro období 2007 - 2013 připraveno celkem 7 regionálních operačních programů určených pro celé území České republiky s výjimkou Hlavního města Prahy. Regionální operační programy pokrývají několik tematických oblastí s cílem zvýšení konkurenceschopnosti regionů, urychlení jejich rozvoje a zvýšení atraktivity regionů pro investory. Všechny podporované aktivity jsou spolufinancovány z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF), takže se jedná o investiční projekty.⁴¹

³⁸ Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, s.20

³⁹ Tamtéž, s.20

⁴⁰ „Cíl Konvergence“: cíl akce pro nejméně vyvinuté členské státy a regiony v souladu s právními předpisy Společenství upravujícími Evropský fond pro regionální rozvoj, Evropský sociální fond a Fond soudržnosti na období od 1. ledna 2007 do 31. prosince 2013

⁴¹ Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Regionalni-operacni-programy>

V případě obnovy památek v našem mikroregionu se jedná o ROP NUTS II Jihozápad⁴², tedy pro oblast Plzeňského a Jihočeského kraje.

Tematické operační programy – Integrovaný operační program (IOP)

V rámci cíle Konvergence je pro období 2007—2013 připraveno celkem 8 tematických operačních programů (OP). Každý z těchto 8 operačních programů má specifické tematické zaměření a je určen pro celé území České republiky s výjimkou Hlavního města Prahy. Jedná se o Integrovaný operační program, na jehož základě je možné čerpat prostředky na památky zapsané v UNESCO a v ústředním seznamu památek.⁴³

Cíl 3 Česká republika - Svobodný stát Bavorsko 2007—2013

V případě operačních programů přeshraniční spolupráce je důležitý přeshraniční dopad projektu, kdy přínos z realizace projektu musí mít prokazatelně obě strany hranice. Projekty musí dále zahrnovat příjemce z obou zemí, kteří spolupracují nejméně dvěma z těchto způsobů: společná příprava, společné provádění, společné využívání pracovníků a společné financování.⁴⁴

Program rozvoje venkova (PRV) České republiky na období 2007 - 2013

Program rozvoje venkova vychází z Národního strategického plánu rozvoje venkova. Existence a realizace programu přispívá k dosažení cílů stanovených Národním strategickým plánem rozvoje venkova, tj. k rozvoji venkovského prostoru České republiky na bázi trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělského hospodaření. OSA III - Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova, OSA IV Leader - zlepšení kvality života ve venkovských oblastech,

⁴² Pro klasifikaci venkovských regionů používá Evropská unie metodiku OECD, založenou na kritériu přepočtené hustoty obyvatel. Podle této metodiky se regiony NUTS 3 člení na tři typy: 1) převážně venkovské regiony – více než 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích (pro tento účel definované jako obce s méně než 150 obyvateli na 1 km²), 2) významně venkovské regiony – ve venkovských obcích žije 15 až 50 % obyvatel, 3) převážně městské regiony – ve venkovských obcích žije méně než 15 % obyvatel.

⁴³ Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Regionalni-operacni-programy>

⁴⁴ Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getdoc/97b063a5-30de-41c9-a9bb-97aa1de5fd3f/Cil-3-Ceska-republika---Svobodny-stat-Bavorsko-200>

posílení ekonomického potenciálu a zhodnocení přírodního a kulturního dědictví venkova, spolu s posílením řídicích a administrativních schopností na venkově.⁴⁵

Řídicím orgánem je Ministerstvo zemědělství, zprostředkujícím subjektem je Státní zemědělský intervenční fond (SZIF).

4.2. Dotace Ministerstva kultury

Dle § 16 odst. 2 památkového zákona může příspěvek na obnovu kulturní památky poskytnout ze státního rozpočtu Ministerstvo kultury, je-li na zachování kulturní památky mimořádný společenský zájem (například jde-li o kulturní památku na území České republiky svého druhu ojedinělou, je-li kulturní památka v havarijním stavu nezaviněném jejím vlastníkem atd.) Pro tyto účely má Ministerstvo kultury k dispozici několik specializovaných programů⁴⁶:

Program záchrany architektonického dědictví – tímto programem je podporována obnova kulturních památek (hrady, zámky, kostely a historické zahrady).⁴⁷

Havarijní program – z tohoto programu jsou zajištěny finance na nejnaléhavější opravy nemovitých kulturních památek, zejména na odstranění havarijního stavu střech a nosných konstrukcí staveb – kulturních památek.⁴⁸

Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón – je nástrojem k obnově kulturních památek, které se nacházejí v památkových rezervacích nebo památkových zónách. Finanční příspěvky mohou být z tohoto programu poskytovány pouze tehdy, pokud má příslušné město zpracovaný vlastní program regenerace a pokud se zároveň finančně podílí - společně s vlastníkem - na obnově kulturní památky.⁴⁹

Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny – zaměřuje se na obnovu kulturních památek, zejména památek lidové architektury, jako jsou například zemědělské usedlosti, chalupy, kapličky a boží muka,

⁴⁵ Zdroj: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd>

⁴⁶ Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, s.22

⁴⁷ Tamtéž, s.22

⁴⁸ Tamtéž, s.23

⁴⁹ Tamtéž, s.23

nacházejících se ve vesnických památkových rezervacích a ve vesnických a krajinných památkových zónách.⁵⁰

Program restaurování movitých kulturních památek – z tohoto programu jsou poskytovány finanční příspěvky na restaurování movitých kulturních památek, zejména takových, které jsou významnými díly výtvarných umění nebo uměleckořemeslnými pracemi a jsou umístěny v budovách zpřístupněných veřejnosti pro kulturní, výchovně-vzdělávací a náboženské účely (například obrazy a sochy v kostelech).⁵¹

Program podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností - obnova památkového fondu, kde to efektivně a účelně neumožňují jiné programy Ministerstva kultury. Finanční prostředky v Programu jsou určeny na zachování a obnovu nemovitých kulturních památek, které se nalézají mimo památkové rezervace a zóny, nejsou národními kulturními památkami a nejsou ve vlastnictví České republiky.⁵²

Program podpora pro památky UNESCO - Jeho hlavním cílem je dostát závazkům, které České republice vyplývají z přijetí Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Účelem programu je podporovat všestranný rozvoj památek zapsaných na Seznam světového dědictví, které se nacházejí na území ČR.⁵³

Program podpory občanských sdružení v památkové péči - podpora veřejně prospěšných projektů předložených občanskými sdruženími, popř. dalšími subjekty, jejichž činnost napomáhá k ochraně nemovitého i movitého památkového fondu.⁵⁴

Program podpora záchranných archeologických výzkumů - podpora záchranných archeologických výzkumů prováděných příspěvkovými organizacemi zřizovanými Ministerstvem kultury.⁵⁵

Bližší informace o tom, jak požádat o finanční příspěvek na náklady spojené s obnovou kulturní památky, a o pravidlech nakládání s příspěvkem, poskytnou vlastníkům

⁵⁰ Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>, s.23

⁵¹ Tamtéž, s.24

⁵² Tamtéž, s.24

⁵³ Tamtéž, s.24

⁵⁴ Tamtéž, s.24

⁵⁵ Tamtéž, s.24

kulturních památek zejména krajské úřady, dále Magistrát hlavního města Prahy a jednotlivá pracoviště odborné organizace státní památkové péče, případně též Ministerstvo kultury.

4.3. Dotace Ministerstva pro místní rozvoj

Regionální programy podpory Ministerstva pro místní rozvoj jsou účinnými nástroji, jejichž prostřednictvím může státní správa pozitivně ovlivňovat území regionů, především těch znevýhodněných nebo strukturálně či jinak postižených. Přestože jsou finanční objemy realizovaných akcí z hlediska celkových finančních prostředků státního rozpočtu relativně velmi malé, svou cíleností a územní koncentrací mohou pomoci zmírňovat regionální disparity a účinně přispívat k vyváženému rozvoji území. Jedním z programů je Podpora rozvoje regionů a jeho podprogram Podpora obnovy a rozvoje venkova.⁵⁶

4.4. Dotace krajského úřadu

Poskytované příspěvky z krajských úřadů jsou rozdělené dle jednotlivých oblastí. Pro účely této práce jsou zmíněny možnosti dotací, které vypisuje Krajský úřad Plzeňského kraje. Pro rok 2012 měli majitelé kulturních památek, objektů v památkových rezervacích a zónách a staveb drobné architektury možnost získat dotace ve dvou programech.

Dotace z programů v oblasti památkové péče pro rok 2012

Jedná se o poskytnutí účelových dotací žadatelům v rámci programů v oblasti památkové péče *"Zachování a obnova kulturních památek Plzeňského kraje"* a *"Obnova historického stavebního fondu v památkových rezervacích a zónách a staveb drobné architektury"*.⁵⁷

Předmět podpory programu *"Zachování a obnova kulturních památek Plzeňského kraje"*:

1. Dotace na stavební a restaurátorské práce související přímo se zachováním a obnovou památkové hodnoty a podstaty nemovité kulturní památky nebo nemovité

⁵⁶ Zdroj: <http://www.mmr.cz/Regionalni-politika/Programy-Dotace/Podpora-rozvoje-regionu-v-roce-2012>

⁵⁷ Zdroj: <http://dotace.plzensky-kraj.cz/>

národní kulturní památky. Jedná se zejména o obnovu střešního pláště, krovové konstrukce, fasád, výplní okenních a dveřních otvorů (repose a obnova původního řešení), o restaurování uměleckořemeslných prvků a děl výtvarných umění (detailů a nástěnných maleb) a o statické zajištění objektů.

2. Dotace na restaurování ohrožených nemovitých kulturních památek – uměleckořemeslných a výtvarných děl umístěných v exteriéru.
3. Dotace na restaurování varhan, které jsou součástí nemovité kulturní památky⁵⁸.

Předmět podpory programu "Obnova historického stavebního fondu v památkových rezervacích a zónách a staveb drobné architektury":

1. Dotace na stavební a uměleckořemeslné práce související přímo se zachováním a obnovou původního řešení nemovitostí nebo drobných staveb dotvářejících prostředí, které nejsou prohlášeny za kulturní památky, ale nacházejí se na území památkové rezervace nebo zóny.
2. Dotace na stavební a uměleckořemeslné práce související přímo se záchranou a obnovou staveb drobné architektury dotvářejících kulturní krajinu, které nejsou prohlášeny za kulturní památky a nenacházejí se na území památkové rezervace nebo zóny.⁵⁹

V rámci výše uvedených dotačních titulů lze žádat jen na obnovu objektů, které se nacházejí na území Plzeňského kraje a nejsou ve vlastnictví České republiky nebo Plzeňského kraje.

Program stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje (PSOV PK)

Program stabilizace a obnovy venkova je jedním z nástrojů pro naplňování základní strategické vize „Programu rozvoje Plzeňského kraje“, kterou je růst kvality života obyvatel. Hlavním cílem PSOV PK je podpora harmonického rozvoje venkovských oblastí regionu. Program PSOV PK je v Plzeňském kraji vyhlášen už od roku 2005 a obcemi je velmi oblíbený zejména pro svou jednoduchost, neboť žádost je pouze jednostránková,

⁵⁸ <http://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/financovani/310/>

⁵⁹ <http://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/financovani/309/>

jednoduché je vyúčtování a dokladování se realizuje až při uzavření smlouvy. PSOV PK je zejména pro menší obce jedinou možností, jak získat dotace.⁶⁰

4.5. Ostatní možnosti financování

Pro majitele památek je určen např. internetový portál PROPAMÁTKY (www.propamatky.info), který pomáhá hledat dotace a zájemcům nabízí přehled veřejných sbírek zaměřených na obnovu nemovitého kulturního dědictví. Na tomto portálu je možné zjistit různé druhy dotací, ale také veřejné sbírky a podpory nadací. Z toho za zmínku stojí Nadace pro obnovu církevních památek děkanství znojemského, která podporuje obnovu drobných sakrálních objektů ve znojemském regionu.

V Plzeňském kraji nejsou nadace, které by finančně podporovaly obnovy drobných církevních staveb. Nachází se však na republikové úrovni a příkladem může být portál Nadace VIA (www.nadacevia.cz), kde je možné nalézt dotační titul, určený na obnovu drobné sakrální architektury. Pro rok 2012 vyhlásila tato nadace grantový program v rámci Fondu kulturního dědictví s názvem „Záchrana drobných památek místního významu“. Cílem tohoto grantového programu je podpora projektů, které usilují o záchranu, obnovu a údržbu drobných nemovitých památek místního významu a které zároveň vytvářejí prostor pro dobrovolnou činnost občanů a účast místních obyvatel na péči o své okolí.⁶¹

Jednou z hlavních priorit tohoto programu je zapojení místní veřejnosti a posílení jejího zájmu o péči o památky v krajině, proto je důležitým kritériem pro posuzování grantových žádostí výrazný podíl dobrovolné práce a rozvíjení partnerských vztahů mezi místními aktéry při záchraně, obnově a údržbě památek v rámci plánovaného projektu. Upřednostňovány jsou projekty, na jejichž realizaci se podílejí místní obyvatelé, na úkor „zakázek na klíč“. Dobrovolná práce může být různého druhu, od úpravy přilehlého prostranství přes drobné zednické práce až po přípravu slavnostního odhalení opravené památky.⁶²

Impuls pro vznik Fondu kulturního dědictví daly katastrofální povodně v roce 2002. Nadaci VIA se tehdy podařilo od amerických dárců shromáždit více než 6 milionů korun na projekty záchrany a obnovy kulturních zařízení, historických památek a kulturního

⁶⁰ Zdroj: <http://dotace.plzensky-kraj.cz/>, Plzeňský kraj, Zásady programu stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje 2012, online

⁶¹ <http://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/financovani/310/>

⁶² Tamtéž

dědictví. Na základě těchto zkušeností byl vytvořen Fond kulturního dědictví, do kterého přispívají individuální dárci z USA i České republiky a který financuje projekty zaměřené na opravu drobných památek místního významu, jako jsou kapličky, kříže, prameny, pomníky, nebo boží muka. Při obnově památek je kladen velký důraz nejen na samotnou odbornou opravu, ale také na zapojení místních obyvatel do projektu. Program je vyhlašován nepravidelně, vyhlášení závisí na velikosti shromážděné částky k rozdělení.⁶³

⁶³ <http://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/financovani/310/>

II VÝZKUMNÁ ČÁST

5. Cíl

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo vytvoření uceleného přehledu a podrobné zdokumentování drobných církevních staveb v oblasti Mikroregionu Borska, včetně zhodnocení jejich stavu, vytipování nejohroženějších staveb a případného navržení postupu při obnovách. Dalším cílem byl návrh na vytvoření nové turistické trasy, která by zviditelnila drobné církevní stavby na území vymezeného regionu a rozšířila možnosti v rámci cestovního ruchu.

Před vypracováním výzkumné části diplomové práce byly stanoveny dvě hypotézy, na které budou v závěru práce nalezeny odpovědi, jež budou potvrzeny či vyvráceny.

Hypotézy stanovené pro tuto práci zní:

- 1) Vlastníci pozemků v Mikroregionu Borsko, na kterých stojí drobné církevní stavby, plní svou zákonnou povinnost starat se o tyto památky.*
- 2) Obnova drobných církevních staveb má vliv na kulturní život obyvatelstva.*

6. Metoda

- 1) Vymezení zkoumané oblasti a v ní nacházejících se drobných církevních staveb - vytvoření seznamu obcí a jejich osad, vytvoření seznamu katastrálních území včetně přiřazení k jednotlivým obcím
- 2) Kompletní vyhledání památek z dostupných zdrojů – vytvoření seznamu (Ústřední seznam kulturních památek, odborná literatura, zápisy z kronik, informace pracovníků obecních úřadů a místních občanů)
- 3) Vlastní terénní výzkum s vytvořením dokumentace staveb, geografické orientace a fotodokumentace, popisu památky, případně legendy o vzniku, součástí průzkumu je vyhodnocení stavu památek s určením výše poškození, stav památek ohodnotit na stupni 1 – 4 (1 – výborný stav, 2 – velmi dobrý stav, 3 – dobrý stav, 4 – havarijný stav) – pro každou zkoumanou stavbu vytvořit vlastní fotodokumentační list
- 4) Vyhledání majitelů staveb a pozemků, na nichž se stavby nacházejí – dle zaměření památek vyhledání v katastrálních mapách (spolupráce se Správou majetku města Boru)
- 5) Zjištění prací, které se na jednotlivých stavbách již prováděly, jejich financování a další údržba, příp. zjištění záměrů obnovy, které mají majitelé zničených staveb v plánu
- 6) Zmapování turistické trasy se zohledněním drobných církevních památek, včetně informací o možnostech zázemí pro turisty

7. Data

7.1. Mikroregion Borsko jako dobrovolný svazek obcí

Mikroregion Borsko je dobrovolný svazek obcí se sídlem v Boru, který je registrovaný na Okresním úřadu Tachov pod č.j. 1089/1999 – RVV – S – 12 ze dne 22.11.1999. Svazek je složen z osmi obcí nacházejících se v jihozápadní části okresu Tachov v Plzeňském kraji. Jeho centrem je město Bor se čtyřmi tisíci obyvateli a dalšími členy jsou obce Hošťka, Přimda, Rozvadov, Staré Sedlo, Staré Sedliště, Stráž, Třemešné a jejich spádové osady. Celkem se jedná o 55 sídel. V západní části je území mikroregionu ohraničeno státní hranicí se Spolkovou republikou Německo (okres Neustadt an der Waldnaab), na východě zabíhá k Přírodnímu parku Sedmihoří a na jihu sahá až k hranicím s domažlickým okresem a na severu k městu Tachov.⁶⁴

Obrázek č. 8 - Mikroregion Borsko s logem (zdroj: <http://www.borsko.eu>)

Sdružení bylo založeno za účelem rozvoje území, zvýšení turistického ruchu, rozvoje přeshraniční spolupráce a tím zlepšení kvality života jeho obyvatel. Předsedou svazku je vždy starosta města Boru a místopředsedou starosta města Přimda. Účetnictví

⁶⁴ Zdroj: Výroční zpráva Mikroregionu Borsko, uložena na MěÚ v Boru

svazku vede město Přimda. Hlavním partnerem sdružení je bavorské město Pleystein, které je vzdálené 20 km od státních hranic.⁶⁵

Mikroregion má rozlohu 324,26 km² a žije v něm 9.148 obyvatel.⁶⁶ Území patří k nejbližší zalidněným v České republice.

Pozvánka do mikroregionu Borsko je pozvánkou nejen do pohraničí. Na každém kroku nás provádí mírně zvlněná krajina plná lesů, luk a rybníků. Z vyvýšených míst této oblasti je krásný pohled na ničí nerušenou krajinu. Pozvání je především do míst pod zříceninou románského hradu Přimda, který je zřejmě druhou nejstarší hradní stavbou na území Čech (po pražském hradu). Vrch Přimda je se svými 848 m n. m. nejvyšším vrcholem této části Českého lesa. Na jihovýchodě oblasti můžeme obdivovat mimořádně malebnou krajinu přírodních parků Valcha a Sedmihoří.

Celé území mikroregionu je protkáno hustou sítí značených pěších tras a naučných stezek. Síť značených cyklotras propojuje nejvýznamnější turistické lokality a dovede nás až k hraničním přechodům do sousedního Bavorska. Územím prochází dvě významné regionální cyklotrasy. Od hraničního přechodu Železná směrem na Stříbro je to cyklotrasa Přátelství⁶⁷. Od Železné severním směrem na Tachov je to cyklotrasa č. 36, která prochází příhraničním Českého lesa ze Všerub až do Chebu. Dálkový charakter mají i dvě trasy propojující východní část mikroregionu (Bor a okolí) s turistickými hraničními přechody Přední Zahájí (cyklotrasa č. 2238) a Křížový kámen (cyklotrasa č. 2207 s navazujícími cyklotrasami mikroregionu Lučina).

V minulosti byla oblast mikroregionu i celého Tachovska osídlena hlavně německým obyvatelstvem, jehož řemeslný lid vytvořil mnoho drobných památek, které se z velké části dochovaly do dnes. Některé jsou ve špatném stavu, jiné se opravují, na další obnova teprve čeká.

Po 2. světové válce bylo pohraničí z velké části postiženo rozsáhlým vysídlením, díky kterému zaniklo v naší oblasti Českého lesa mnoho desítek obcí. Převážně se jednalo o vysídlené obce v blízkosti státní hranice, které byly po vyhlášení zakázaného hraničního pásma a vybudování „železné opony“ plánovitě zbořeny. Spolu s vesnickými chalupami a hospodářskými objekty to byly kostely, záměčky a výrobní objekty. K vypořádání se s

⁶⁵ Zdroj: *Výroční zpráva Mikroregionu Borsko*, uložena na MěÚ v Boru

⁶⁶ Zdroj: MěÚ Bor, správní odbor, data ke dni 31.12.2011

⁶⁷ Cyklotrasa přátelství-Freundschafts Radweg (cyklotrasa č.37) vznikala v letech 2004 – 2005, kdy se město Stříbro a partnerské město Vohenstrauß dohodly o propojení svých kulturních a historických center

minulosti je vhodné v opuštěných sídelních lokalitách alespoň instalovat pamětní a informační tabule s využitím dřevin a postarat se o obnovu některých sakrálních památek, zejména drobné architektury. Ve zkoumané oblasti Mikroregionu Borsko zaniklo po roce 1945 více jak 25 vesnic, z těch největších můžeme jmenovat Wandermühle/Boreček, Reichenthal/Hraničky, Wusleben/Bohuslav a Mühlloh/Mílov.⁶⁸

Společné projekty dobrovolného sdružení obcí Mikroregionu Borsko v rámci cestovního ruchu

Schválený rozpočet DSO pro rok 2011 byl 28.750,- Kč, pro rok 2012 pak již 95.300,- Kč. Tyto dva schválené rozpočty jsou zde uvedeny k porovnání, především vzhledem k práci s projekty a jejich financování. Do roku 2011, pokud se žádaly nějaké dotační tituly, tak nositelem daného projektu byla vždy jedna členská obec. Od vzniku DSO nositelem projektů bylo nejčastěji město Bor, které svým hospodařením a svými výsledky vždy na dotační tituly nejsnáze dosáhlo. Čerpány byly finanční prostředky z Programu Obnovy venkova a to do roku 2003, do kdy pracovaly okresní úřady. Po vzniku krajských úřadů se v dalších letech čerpaly finanční prostředky z Plzeňského kraje – Program stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje.

V roce 2011 se dohodli starostové členských obcí, že financování projektů se již bude realizovat přímo prostřednictvím DSO Borsko, proto došlo k nárůstu členských příspěvků jednotlivých členských obcí.⁶⁹

Přehled získaných dotačních titulů u projektů:

rok 2001 - brožurky (skládačky) o mikroregionu 3x 5000 ks (česky, německy, anglicky)

rok 2003, rok 2004 - vybavení členských obcí (úřadů) výpočetní technikou (cílem bylo starosty naučit pracovat s výpočetní technikou a tím prohloubit možnost získávání i předávání informací a spadá do toho i rozvoj cestovního ruchu)

rok 2006, 2007, 2008 - V r. 2006 byly v mikroregionu Borsko s podporou Iniciativy INTERREG IIIA ČR - Bavorsko vyznačeny cyklotrasy o celkové délce 127 km. V rámci předloženého projektu PSOV byly v r. 2007 tyto značené cyklotrasy vybaveny

⁶⁸ BAXA,V., NOVOTNÁ,M.,PRÁŠIL,P., *Přimdsko a Borsko na starých pohlednicích*, s.250

⁶⁹ Zdroj: *Výroční zpráva Mikroregionu Borsko*, uložena na MěÚ v Boru

doprovodným zázemím v podobě 5 ks dřevěných stojanů s mapou v měř. 1 : 35 000. Dalších 10 ks map stejného provedení bylo použito na výměnu původních neaktuálních a poškozených map v již existujících stojanech v jednotlivých obcích mikroregionu Borska. Staré špatně čitelné, povětrnostními podmínkami a UV zářením poškozené mapy tak byly nahrazeny aktuálními, na kterých jsou již vykresleny nové cyklotrasy a jsou daleko více odolné vůči vlivům počasí a UV záření. Výstupy akce přispěly k lepší orientaci cyklistů a plánování cest a výletů jak na značených cyklotrasách, tak na doporučených trasách, neboť jsou v mapě kromě značených cyklotras zakresleny i doporučené trasy pro cyklisty, navíc s rozlišením kvality povrchu komunikace. Současně byla v r. 2007 za podpory Plzeňského kraje v rámci Programu rozvoje venkovského cestovního ruchu zpracována a vytištěna skládaná cykloturistická mapa mikroregionu Borsko v měřítku 1 : 60 000 (s obsahem jako mapa venkovní). V roce 2008 byl tento projekt doplněn o zázemí při cyklotrasách, což znamenalo vybavení doprovodným mobiliářem v podobě přístřešků se stoly a lavičkami.

rok 2009 - předložení projektu „Na Borsko po celý rok“ do ROP NUTS II JZ, prioritní osy 3 Rozvoj cestovního ruchu, oblasti podpory 3.3 Rozvoje služeb cestovního ruchu, marketing a produktů cestovního ruchu. V rámci toho projektu byly vytvořeny nové webové stránky DSO, adresa je: www.borsko.eu .

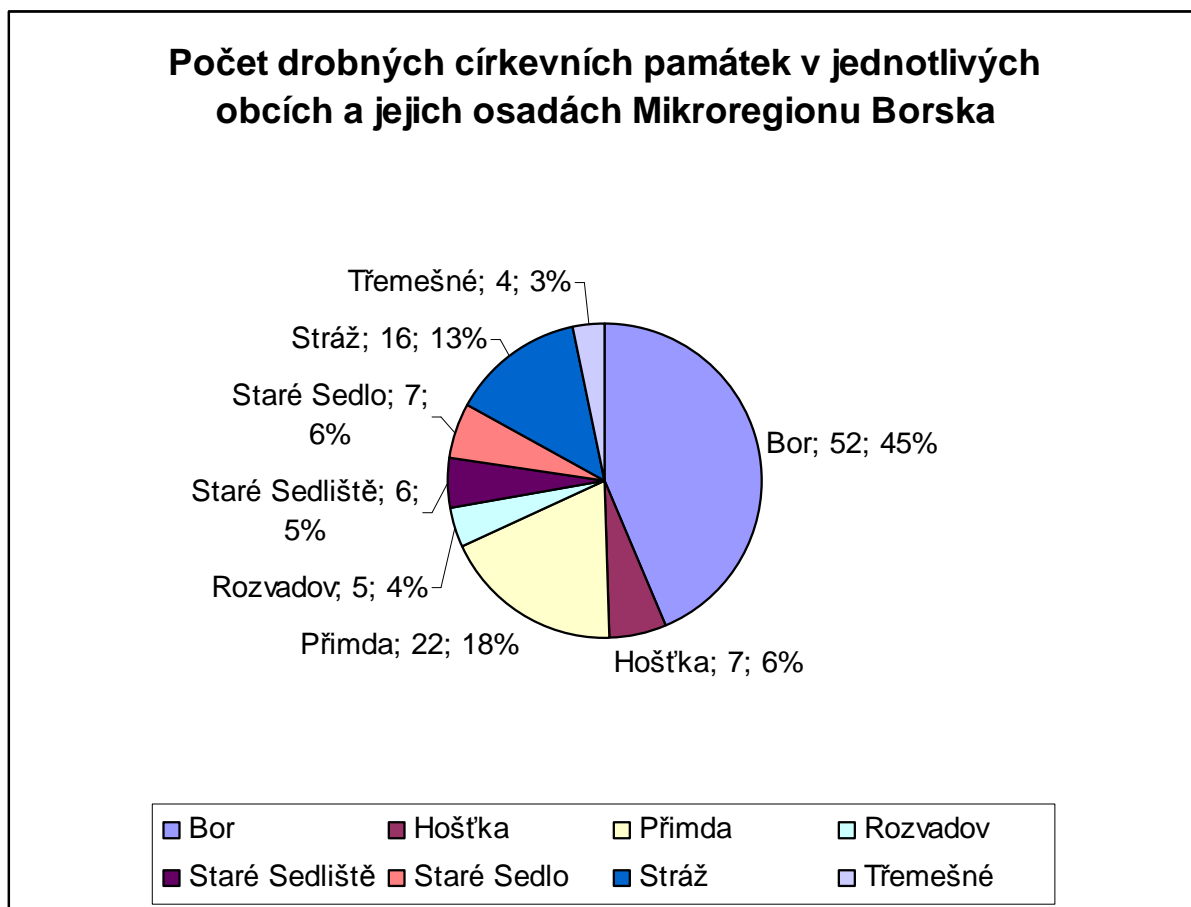
rok 2012 - poprvé je DSO nositelem projektu: Vyhlídková místa na Borsku – přeshraniční rozšiřování cestovního ruchu, žádáno o dotaci v rámci Cíl 3 přeshraniční spolupráce.⁷⁰

7.2. Obce v regionu s výčtem drobných církevních staveb

V rámci terénního výzkumu autorka zmapovala celkem 119 drobných církevních památek, které stojí ve 47 sídlech. Počet památek v jednotlivých sídlech, včetně procentuálního zhodnocení přináší *graf č. 1*. Z toho počtu je jich pouze 20 zapsáno v ústředním seznamu kulturních památek (*viz. tabulka č. 2*).

⁷⁰ Žádost byla schválena a v současné době se připravuje realizace

Graf č. 1 - Počet drobných církevních památek v jednotlivých obcích (zdroj: vlastní práce)

Tabulka č. 1 – Seznam drobných církevních staveb zapsaných jako kulturní památky v ústředním seznamu kulturních památek, červeně označené stavby byly odcizeny (vlastní zpracování, zdroj MěÚ Tachov, odbor školství a památkové péče)

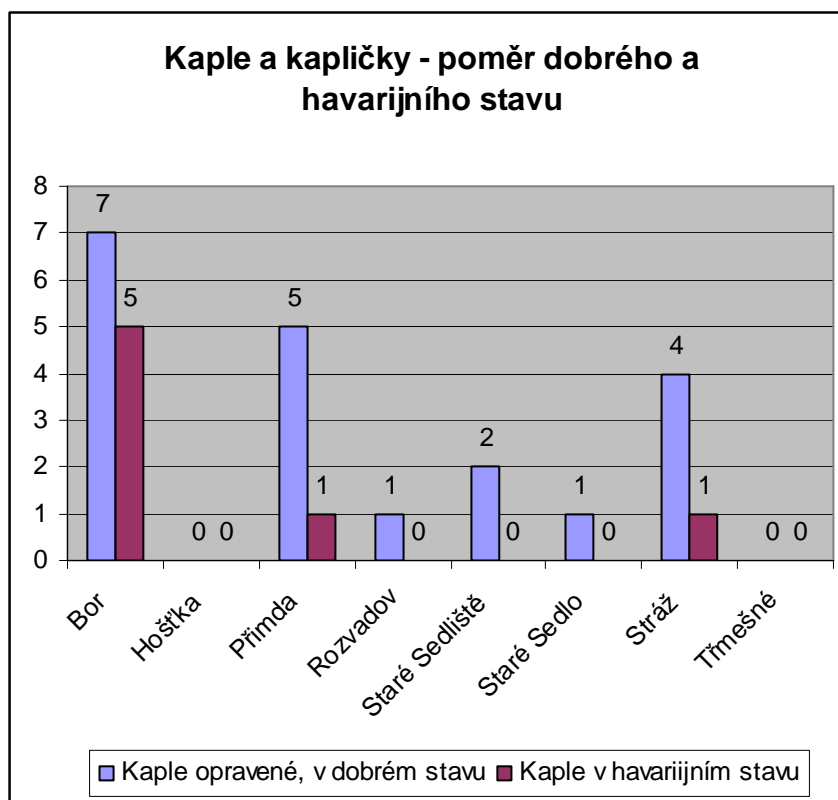
	Číslo rejstříku	Sídlení útvar	Část obce	Památka
1.	11839/4-5100	Bernartice	Bernartice	sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého
2.	10181/4-4978	Bernartice	Bernartice	smírčí kříž
3.	100602	Bezděkov	Bezděkov	krucifix
4.	35281/4-1707	Bor	Bor	socha P. Marie
5.	15110/4-3581	Bor	Bor	socha sv. Jana Nepomuckého
6.	28131/4-1711	Borovany	Borovany	socha sv. Jiří
7.	24915/4-1810	Kundratice	Kundratice	kaple sv. Antonína
8.	17394/4-3556	Kundratice	Kundratice	socha sv. Jana Nepomuckého
9.	29212/4-5134	Nový Dvůr	Nový Dvůr	smírčí kříž
10.	104012	Olešná	Olešná	kaple sv. Anny
11.	45852/4-1884	Přimda	Přimda	socha sv. Jana Nepomuckého
12.	11887/4-4814	Přimda	Přimda	soubor tří smírčích křížů
13.	11853/4-5110	Racov	Racov	smírčí kříž
14.	11845/4-5111	Racov	Racov	smírčí kříž
15.	20210/4-4990	Staré Sedliště	Staré Sedliště	socha sv. Jana Nepomuckého
16.	36426/4-1907	Staré Sedlo	Staré Sedlo	socha sv. Jana Nepomuckého
17.	47615/4-4211	Stráž	Stráž	Kříž
18.	47614/4-4210	Stráž	Stráž	socha sv. Jana Nepomuckého
19.	103829	Třískolupy	Třískolupy	kaple sv. Vendelína
20.	20234/4-1967	Třískolupy	Třískolupy	boží muka

Z původního počtu dvaceti evidovaných památek se k dnešním dnům dochovalo 18 staveb. Smírčí kříž, který stál při cestě z Boru do Stráže byl odcizen už před více jak deseti lety (viz. IV. příloha – dokumentační list č. 15), boží muka v Třískolupech byla odcizena už v roce 1990.

Z těchto památek jsou v nejhorším stavu kaple sv. Anny v Olešné a kaple sv. Vendelína v Třískolupech, ostatní památky jsou v dobrém až velmi dobrém stavu.

Mezi nejohroženější zkoumané stavby patří kaple a kapličky, v mikroregionu se jich nachází celkem 28, z toho jich je 7 v havarijním stavu (viz. graf č. 2) a je nutné co nejdříve zahájit obnovu či alespoň první záchranné práce v podobě opravy krovů a střech. Při záměrech obnov kaplí a kapliček se vlastníci (ve většině případů obecní úřady) potýkají nejen s nedostatkem financí, ale také s nevyjasněným zaměřením staveb. Pět zkoumaných kapliček stojí sice na pozemcích patřících městům, ale nejsou zakresleny v katastrální mapě ani zapsány na listu vlastnictví a tím se jejich obnova časově posouvá do té doby, než se záležitost se zaměřením vyjasní a příslušné město nechá stavbu do mapy zanést. To může trvat i půl roku, proto je v případě chystaného záměru obnovy nutné začít řešit zaměření stavby co nejdříve.

Graf č. 2 - Poměr dobrého a havarijního stavu kaplí v Mikroregionu Borsko
(zdroj: autorka)

Bor a jeho spádové obce

Historické jádro města Boru bylo v roce 1992 prohlášeno Ministerstvem kultury ČR za městskou památkovou zónu. Tím byly jeho nesporné urbanistické, památkové i stavebně-historické kvality v 90. letech 20. století se zájmem sledovány veřejností i představiteli města. Řada památek byla opravena, např. radnice, která patří k dominantám borského náměstí, panský dům a za příkladný se považuje přístup městského úřadu v řešení problematiky týkající se rekonstrukce zámeckého areálu. Zámek si v období let 1990 - 1997 prošel těžkou zkouškou, kdy byl nevhodně prodán do soukromých rukou, zůstal opuštěný, byl devastován až jej nakonec v roce 1997 získalo město Bor zpět do svého vlastnictví a zahájilo kompletní rekonstrukci. Každým rokem se daří opravit část objektu a restaurují se nástěnné malby. S rozvojem cestovního ruchu v Boru roste také zájem o zámek a jeho prohlídky. Ročně projdou jeho branou tisíce návštěvníků.

Z dalších významných památek ve městě je třeba připomenout barokní kostel sv. Mikuláše, který dominuje Borskému náměstí, jihovýchodně od náměstí stojí loreta, která byla vystavěna v druhé polovině 17. století. Historický charakter města dotváří socha Panny Marie Immaculaty před kostelem a socha sv. Jana Nepomuckého stojící na mostě naproti zámeckému areálu. Kromě těchto staveb se ve městě nachází další kulturní památky: fara, bývalý klášter s kaplí sv. Jana Křtitele. V areálu zámku je to potom památník sv. Jiří a Markéty, kamenný kříž a socha archanděla Michaela. Počet drobných církevních památek v intravilánu města je 8 (*IV. příloha – fotodokumentární listy 1 - 8*).

Zajímavý je osud sochy archanděla Michaela. Původně socha stála nedaleko osady Lhota (6 km od Boru), při tzv. kostelní cestě a po druhé světové válce byla přemístěna ke kapličce do osady Ostrov (5 km od Boru). Na tomto místě stála desítky let bez povšimnutí, neboť cesta ke kapličce a k soše se stala špatně dostupnou z důvodu stavebního rozšiřování obce. Socha pak dlouhá léta ležela zarostlá kopřivami, až do roku 2006, kdy autorka této práce ve spolupráci s badatelem Zdeňkem Procházkou a Městským úřadem v Boru, nechala sochu převézt do depozitáře zámku v Boru. V roce 2009 byla socha částečně restaurována a umístěna do interiéru borského zámku. Všechna tři umístění sochy archanděla Michaela ukazuje obrázek č. 9.

Obrázek č. 9 - postupné přemísťování sochy archanděla Michaela z kostelní cesty u obce Lhota, ke kapli v Ostrově až do interiéru zámku v Boru (zdroj: HIRSCH,P., *Haid und Haider Land, Vergangenheit in Bildern, Arbeitskreis Haider Buch*, s.243, vlastní zdroj)

Pod město Bor spadá 21 osad a s tím dalších 42 drobných církevních staveb (*IV. příloha – fotodokumentační list 9 – 52*). Mezi nejvýznamnější z těchto památek můžeme zařadit velký kamenný kříž v Bezděkově, sochu sv. Jiří, kamenný kříž v Čečkovicích, sochu sv. Jana Nepomuckého v Damnově, sochu sv. Štěpána v Lužné a kaple v Dolech, Boječnici, Málkově, Málkovicích.

Město Bor je příkladným sídlem, které se stará o své památky a pomocí dotací obnovuje nejen kulturní památky, ale také drobné církevní stavby ve všech svých osadách. Ve třech letech po sobě získalo město dotace z Plzeňského kraje v rámci Programu stabilizace a obnovy venkova:

- **r. 2010** – celková částka 248.000,- Kč, z toho dotace 150.000,- Kč, vlastní zdroje 98.000,- Kč – obce Borovany, Boječnice a Kosov (celkem 5 staveb)
- **r. 2011** – celková částka 291.000,- Kč, z toho dotace 150.000,- Kč, vlastní zdroje 141.000,- Kč – obce Čečkovice, Lužná a Nový Dvůr (celkem 6 staveb)
- **r. 2012** – celková částka 280.800,- Kč, z toho dotace 100.000,- Kč, vlastní zdroje 180.000,- Kč – obce Damnov, Ostrov, Velká Ves, Malovice (celkem 7 staveb)

Obnova dalších památek, která probíhala v letech 2005 – 2012 je v tabulce č. 2:

Tabulka č. 2 – přehled vynaložených nákladů na obnovu drobných sakrálních staveb ve městě Bor a jeho spádových obcích (zdroj: autorka)

Název opravovaného objektu	Rok opravy	Finance města (Kč)	Poskytnutá dotace (Kč)
<i>Socha sv. Jana Nepomuckého</i>	2009	23.000,-	115.000,- MK – MPZ
<i>Socha Panny Marie Immaculaty</i>	2005	199.650,-	200.000,- MK – MPZ
<i>Socha Archanděla Michaela</i>	2007	10.000,-	-
<i>Kaple Boječnice</i>	2007	300.500,-	-
<i>Kaple Doly – náves</i>	2006	41.750,- oprava střechy	80.000,- Via
	2008 - 2009	332.635,- oprava fasády	250.000,- PSOV Plzeňský kraj 652.670,- SZIF
	2009 - 2010	284.326,- společenská místnost a úprava okolí kaple	0
	Celkem :	=658.711,-	=982.670,-
<i>Kaple sv. Anny Doly</i>		Není známo*	
<i>Kaple Málkovice</i>	2009	23.724,-	0
<i>Kaple Málkovice oltář</i>	2010	42.000,-	0
<i>Kaple Malovice</i>	2007	299.500,-	0
<i>Kaple Malovice – oltář</i>	2012	92.400,-	0
<i>Kaple Velká ves</i>		Není známo*	0
<i>Borovany – socha sv. Jiří</i>	2006	78.540,-	0

* v obou případech se jedná o kapličky, které nejsou zakreslené v katastrální mapě, jejich obnova byla realizována bývalými obyvateli, nyní žijícími v Německu

Mezi nejvíce ohrožené památky v Boru a spádových obcích patří kaple v Kurojedech, ve Lhotě a Ostrově, přičemž poslední jmenovaná má již zpracovaný záměr obnovy, jehož realizace začne na jaře roku 2013. Další dvě stavby by si zasloužily obnovu – památník mlynáře Bayera a Schultesův kříž, trosky kříže na

staré mlýnecké cestě. Poslední stavba – velký kamenný kříž v Bezděkově je jen pilířek, bez ramen i postavce a jeho obnova zřejmě nebude realizována.

Hošťka

Ves, situovaná na planině mezi Přimdou a Rozvadovem je poprvé připomínána roku 1482. V polovině 16. století strážili obyvatelé Hošťky hraniční úsek, existovala zde až do r. 1613 císařská celnice. Osadou Hošťky jsou Žebráky, v minulosti to byly ještě dvě zaniklé obce Žebrácký Žďár a Pořejov. Rozlehlé návsi vévodí kostel sv. Margarety vystavěný počátkem 18. století. V obci se dochovaly dva svatojánské sloupky a boží muka. **Žebráky** leží v pusté lesnaté krajině a původně náležely mezi staré chodské vsi. Starý kamenný kříž s reliéfem sekery, který stával u místní kaple, byl přemístěn na dvůr tachovského muzea. Samotná kaple i socha sv. Jana Nepomuckého zanikly po roce 1949. Na návsi se nacházejí boží muka, kousek za vsí další podobná skulptura. V blízkých lesích pak památka zvaná Roten Kreutz. V lukách nalevo od silnice do bývalého Pořejova leží starý a téměř zaniklý židovský hřbitov.⁷¹ Počet drobných církevních památek v intravilánu obce je 7 (*IV. příloha – fotodokumentací listy 69 - 75*).

Obec Hošťka zatím nerealizovala opravu ani jedné stavby, neboť jejich stav je celkem dobrý. V budoucnu chtějí v obci obnovit boží muka i oba svatojánské sloupky. Obnova bude spočívat hlavně v očištění a zakonzervování staveb.

Přimda

Nejstarší písemná zpráva pochází z roku 1126 a týká se hradu, který stojí v nadmořské výšce 848 metrů. Jeden z nejvýznamnější knížecích a později královských hradů odedávna střežil zemskou stezku spojující Čechy s Horní Falcí. Za časů Přemyslovců sloužil hrad také jako panovnické vězení, v letech 1148 – 1150 a 1161 – 1173 se tu ocitl Soběslav II. a v roce 1247 pozdější král Přemysl Otakar II. Přimda se ocitla v držení mnoha významných rodů, např. Zajíců z Valdeka, Rožmberků, Oldřicha Zajíce z Házmburka, Boršů z Oseka, pánů z Lobkovic a nadlouho také Švamberků. V roce 1675 bylo přimdské panství přikoupeno rodem Novohradských z Kolovrat k nedalekým Velkým

⁷¹ Obec Hošťka: <http://www.hostka-tc.cz/>

Dvorcům. Až do roku 1945 drželi Přimdu Krakovští z Kolovrat. Hrad byl v roce 1962 prohlášen za národní kulturní památku.⁷²

V podhradí stála zřejmě už od založení hradu také osada, která se postupně rozrostla v městečko rozložené okolo gotického kostela sv. Jiří. V dubnu roku 1945 bylo městečko Přimda velmi poškozeno požárem po náletu amerických bombardérů a tím zanikla část historického jádra. Před kostelem sv. Jiří stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1734, při cestě k hradu pak kaple Panny Marie Lurdské a pod Šibeničním vrchem starobylé tři smírčí kříže a boží muka.

V roce 1998 získala Přimda jako první v rámci okresu Tachov zpět statut města. Má celkem devět částí na devíti katastrálních územích složených z obcí Kundratice, Malé Dvorce, Málkov, Mlýnec, Přimda, Rájov, Třískolupy, Újezd pod Přimdou a Velké Dvorce.

Kundratice – Na návsi stojí kaple sv. Antonína Paduánského, socha sv. Jana Nepomuckého a za obcí starý smírčí kříž. **Malé Dvorce** – Návsi dominuje pseudogotická kaple z roku 1934, která byla opravena v roce 2009. U kaple stávala socha sv. Jana Nepomuckého na pilířku, socha byla v roce 1967 převezena do lapidária tachovského muzea a pilířek byl při opravě kostela v roce 2009 přemístěn k rybníku na návsi. **Málkov** – Při cestě z Přimdy k Málkovu stojí dodnes ruiny kostela sv. Apoleny. Uprostřed vsi je malý pomníček. **Mlýnec** – Před vsí stála socha sv. Jana Nepomuckého, která byla zničena či ukradena před rokem 1981, dodnes se zachoval pouze podstavec. Na Jalovcovém vrchu nad vsí se nacházejí boží muka. Dominantou návsi je kaple Nejsvětější Trojice z roku 1935. **Rájov** – Ve vsi se dochovaly zbytky dvou kamenných sloupků a podstavec s litinovým křížem. **Třískolupy** – Ve vsi se nachází poničená kaple sv. Vendelína a socha sv. Jana Nepomuckého. **Újezd** – V horní části vsi u rybníka stojí kaple sv. Jana Křtitele, kousek od ní sloupek Nejsvětější Trojice a na severním konci obce pilířek, na kterém stávala socha sv. Jana Nepomuckého. **Velké Dvorce** – V první zprávě z roku 1548 se píše o zdejší pivovaru. V roce 1664 koupil vesnici s dalšími devíti Jan Václav Novohradský z Kolovrat a vytvořil z ní stejnojmenné panství. Jedinou pamětihodností je zámek z 1. poloviny 18. století s anglickým parkem, který je dnes v soukromých rukou, je nepřístupný

⁷² Město Přimda: <http://mestoprimda.cz/info-index.php>

a pomalu chátrá.⁷³ V areálu zámku stojí socha sv. Jana Nepomuckého. Počet drobných církevních památek v intravilánu obce je 22 (*IV. příloha – fotodokumentační listy 98 - 119*).

Nejohroženější památkou v oblasti Přimdska je kaple sv. Vendelína v Třískolupech. Město s její obnovou počítá v letech 2012-2013. Všechny ostatní památky jsou ve výborném až dobrém stavu. Socha sv. Jana Nepomuckého byla naposledy restaurována v roce 2005. Kaplička pod hradem je udržována místními obyvateli. Město Přimda obnovovalo v r. 2006 kapli sv. Antonína v Kunraticích a kapli Panny Marie v Malých Dvorcích.

Rozvadov

Hraniční obec poprvé vstoupila do dějin v roce 1581. Původní pojmenování vsi bylo Roszhaupt, český název Rozvadov byl úředně zaveden v roce 1885. V současné době obec tvoří šest částí: Rozvadov, Svata Kateřina, Nové Domky, Milíře, Diana a Rozcestí. V obci se nachází kostel sv. Václava, stavba byla dokončena v roce 1816. V blízkosti obce stojí za zmínku staré opevnění z třicetileté války zvané Tillyho šance a přírodní rezervace „Jezírka“ s hlubokými lesními rašeliništi.⁷⁴ **Diana** – Osada byla poprvé zmíněna v roce 1732 a původně zde stávala sklárna. Později zde byl vystavěn rodem Kolowratů lovecký zámeček a velký průmyslový podnik na zpracování dřeva. Pod zámkem stojí dřevěná kaple Matky Boží a svatě Žofie vystavěná Jindřichem Kolovratem - Krakovským v roce 1939. **Nové Domky** - Současný kostel byl vystavěn mezi lety 1834 - 1838 hrabětem F. A. Libštejnským z Kolowrat. Dnes je rozměrná stavba kostela, vystavěná z tesaných kvádrů, prázdná a opuštěná. Hřbitov pod kostelem založen roku 1787.⁷⁵ V katastrálním území obce se nacházejí dva kamenné kříže, skalka U panenky a podstavec s litinovým křížem. Na Rozvadovsku se nachází celkem malý počet drobných církevních staveb, v intravilánu obce je to 5 staveb (*IV. příloha – fotodokumentační listy 64 - 68*).

Oblast okolo Nových Domků je hojně navštěvována bývalými obyvateli, kteří se starají na své náklady o skalku U panenky, o podstavec s litinovým křížem a

⁷³ Město Přimda: <http://mestoprimda.cz/info-index.php>

⁷⁴ Obec Rozvadov: <http://www.rozvadov.cz/>

⁷⁵ Obec Rozvadov: <http://www.rozvadov.cz/>

kamenný kříž. Obec Rozvadov nepočítá v blízké budoucnosti, že by investovala finance do staveb, neboť všechny jsou minimálně v dobrém stavu a nehrozí jim zkáza.

Staré Sedlo

Obec Staré Sedlo, ležící asi sedm kilometrů jihovýchodně od Boru, je zmíněna v listinném falzu hlásícím se k r. 1115, kde je uvedena jako majetek kladrubského kláštera benediktinů. V roce 1434 získal ves mocný rod pánů ze Švamberka. Nakrátko vlastnili Staré Sedlo Reitzensteinové, ale sňatkem se opět ves s dvorem vrátila do majetku pánů ze Švamberka a ti ji drželi po několik generací do konce 16. století. V roce 1732 byla ves připojena k borskému velkostatku Löwensteinů. Staré Sedlo má dvě přidružené osady – Racov a Darmyšl. V obci se zachovala jediná středověká stavební památka, kostel Nanebevzetí Panny Marie s přistavěnou švamberskou pohřební kaplí, kde se zachovaly čtyři náhrobní kameny i cínové rakve, bohužel prázdné. Zde pochovaní členové rodu Švamberků ze Starého Sedla se stali někdy v minulosti obětí vykradačů hrobů. Na bývalé hrázi propojující komunikačně obě části obce stojí barokní socha sv. Jana Nepomuckého a v lese za obcí starý smírčí kámen. **Racov** - Dříve nazýván též Racovy, leží na západním okraji Sedmihoří v hluboké zvlněné kotlině. Dominantou obce je kostel sv. Martina, založený r. 1369. Kostel byl zásadně opravován v roce 1912, naposledy pak v letech 1986-1990. Tehdy byly objeveny též nástěnné gotické malby ze 13. století, pokrývající zdi lodi. Vnitřní zařízení je barokní, pochází z období okolo r. 1700.⁷⁶ Zajímavostí jsou dva historické kamenné smírčí kříže; první zachovalý kříž stojí na stráni před hřbitovem, druhý tvořený pouze torzem je umístěn při silnici k Darmyšli. **Darmyšl** - Při silnici do Prostiboře se nachází litinový kříž, další dva kříže jsou na návsi. Výčet drobných církevních památek v intravilánu obce je 7 (*IV. příloha – fotodokumentační listy 53 - 59*).

Obec Staré Sedlo se v letošním roce zapojila jako člen Mikroregionu Sedmihoří do projektu na obnovu drobných sakrálních staveb. Projekt je v současné době zpracováván, čeká se na vyhodnocení.

⁷⁶ Obec Staré Sedlo: <http://www.obecstaresedlo.cz/index.php?nid=491&lid=CZ&oid=4015>

Stráž

Městys Stráž bylo původně královské komorní sídliště, jehož jméno odkazuje na chodskou strážní službu a první písemná zmínka pochází z roku 1331. Městečko bývalo střediskem přimdkých Chodů a měli zde i vlastní soud. Jako královská država se těšilo přízni Lucemburků, od nichž místní získali řadu privilegií. Od poloviny 15. století bylo městečko spojeno s rodem Švamberků. Od 1. ledna 1980 tvoří správní celek s 11 částmi a 10 katastrálními územími a s úřadem se sídlem ve Stráži. Dalšími částmi městyse jsou dle abecedního pořadí: Bernartice, Bonětice, Bonětičky, Borek, Dehetná, Jadruž, Olešná, Souměř, Strachovice, Valcha. V roce 1980 byl na území strážska zřízen přírodní park „Valcha“, který se rozkládá na katastrálním území Stráž u Tachova, Borek u Tachova, Bernartice u Stráže, Strachovice u Bernartic, Olešná a Bonětice. Status městyse zrušený v roce 1945 byl Stráži navrácen v roce 2007. Dominantou městyse je kostel sv. Václava na návsi, dále poutní kostel sv. Ducha a hřbitovní kostel sv. Jana Křtitele, sousoší sv. Jana Nepomuckého. Mezi Stráží a Souměří se nachází židovský hřbitov, který patří mezi nejstarší v Čechách. Mezi další drobné památky patří socha sv. Jana Nepomuckého v nice kostela, památník na místě bývalé šibenice a malá kaplička za vsí. **Bernartice** - Na vršku nad trojúhelníkovou návší uprostřed hřbitova je kostel sv. Petra a Pavla, pod kostelem zámek, původně zřejmě goticko-renesanční opevněná tvrz s pozdějšími barokními úpravami. Kostel sv. Petra a Pavla připomínaný roku 1384, zbořený roku 1737 a nově vystavěný v letech 1741 - 1750 je ve velmi zchátralém stavu. V dolní části vsi je vysoký sloup se sochou sv. Jana Nepomuckého z 1. poloviny 18. století, který byl prohlášen za památku v roce 1997 a nad vsí při silnici do Strachovic socha sv. Vojtěcha. **Dehetná** – Na nepravidelné obdélné návsi, kterou prochází silnice, stojí několik statků na jejichž fasádách jsou letopočty 1913 a 1927. V čp. 21 s plechovou věžičkou býval obecní chudobinec. Při čp. 5 je malá neslohová kaplička Panny Marie Lurdské. V zadní části obce stojí mlýn, který v minulosti dědil rod Steinsdorferů po celých 10 generací. **Jadruž** - Uprostřed vsi stojí drobná kaple sv. Václava. Ve vsi stojí socha sv. Ondřeje vytvořená kameníkem Georgem Böhmem, za vsí velký kříž vytvořený stejným umělcem a na pozemku domu čp.1 starý smírčí kříž. **Olešná** - Z pamětihodností se zachovala pseudorománská kaple sv. Anny z let 1884 – 1886, barokní sýpka a torzo zdi bývalého zámku. **Valcha** - Ve Valše a jejím nejbližším okolí stávaly 3 mlýny. Na potoce směrem ke Stráži stál ještě Čeňkův mlýn, později upravený na výletní restauraci a dále po proudu stál zbrojní hamr. Obě tyto

stavby jsou dosud zachovány. Na okraji lesa stojí kaple Nejsvětější Trojice vybudovaná patrně ve 30. letech našeho století a nově opravená roku 1993.⁷⁷ V okolních lesích se nacházejí dva smírčí kříže. Od vesničky získal název i Přírodní park Valcha, který zaujímá prostor mezi Stráží, Boněticemi, Strachovicemi a Borkem. Počet drobných církevních památek v intravilánu obce je 16 (*IV. příloha – fotodokumentací listy 82 - 97*).

Strážsko je svým výskytem drobných církevních staveb na třetím místě, hned po Boru a Přimdě. Nejvýznamnějšími památky jsou svatojánský sloup ve Stráži, socha sv. Vojtěcha v Bernarticích, socha sv. Ondřeje v Jadruži. Co se týká údržby památek, tak obec opravovala v předchozích letech kapli sv. Václava v Jadruži a sochu sv. Ondřeje v Jadruži. Ve velmi špatném stavu se nachází kaple sv. Anny v Olešné.

Třemešné

Obec Třemešné se nachází asi 4 km severozápadně od Bělé nad Radbuzou, kde se od východu pozvolně svažuje do údolí Bezděkovského potoka. Tam plynule navazuje na Bezděkov, který je dnes součástí Třemešného. Třemešné náleželo mezi chodské vsi, jejichž správním centrem bývala nedaleká Bělá. Obec je prvně zmiňována v r. 1436. Po zavedení samosprávy patřila obec v letech 1850 – 1855 k okresu Tachov, poté do roku 1868 k okresu Hostouň a dalších skoro sto let k okresu Horšovský Týn. Od poloviny roku 1960 byla znovu připojena k okresu Tachov.⁷⁸

Obec Třemešné tvoří správní celek společně s dalšími čtyřmi obcemi: Bezděkovem, Dubcem, Novou Vsí a Pavlíkovem. V hájku za železničním přejezdem stával kostel Panny Marie, drobná jednolodní stavba s malou věžičkou byla vystavěna ve zlidovělém pozdně barokním slohu. Kolem roku 1982 byl chátrající kostel zbořen. Dávno před tím zmizelo i jeho cenné zařízení – pozdně gotický oltář a socha madony z konce 15. století. **Dubec** - Ve středu obce nad rybníkem stojí malebný farní kostel Archanděla Michaela. Svatyně prvně uváděna roku 1357. V roce 1721 je ale kostel popisován jako značně zchátralý. Podle zápisu nalezeného při opravě věžní bání v roce 1941 byl kostel nově vystavěn na náklady kněžny Löwensteinové roku 1748, kdy ves patřila k borskému

⁷⁷ Městys Stráž: <http://www.obecstraz.cz/>

⁷⁸ Městys Stráž: <http://www.obecstraz.cz/>

panství.⁷⁹ **Nová Ves** - V západní části obce stával kostel sv. Linharta, patrona žalářovaných a ochránce stád. Vyhořel při výše zmíněném požáru, poté byly jeho zbytky zbořeny. Za vsí stojí fragment sochy sv. Antonína, v okolních lesích pak křížový kámen. Počet drobných církevních památek v intravilánu obce je 4 (*IV. příloha – fotodokumentační listy 65 - 68*).

Staré Sedliště

Staré Sedliště je jednou z nejstarších osad na Tachovsku. Poprvé písemně doložena je v listině knížete Soběslava II. z roku 1177. Obec nabízí řadu historických a přírodních zajímavostí. Kostel sv. Prokopa a Oldřicha připomínaný roku 1384 byl barokně přestavěn na začátku 18. století. Vedle stojící barokní fara z 18. století byla nedávno zrestaurována. Na návsi stojí socha sv. Jana Nepomuckého z počátku 18. století. Jižně od obce u kapličky při cestě do Nového Sedliště stojí památný strom - Lípa "Na farském" (lípa velkolistá - obvod 450 cm, výška 17 m, stáří cca 250 let). U kostela na hřbitově pak je skupina tří památných lip (lípa velkolistá - obvody 486, 406 a 386 cm, výška 22-25 m, stáří cca 180 let). Uprostřed vsi, u potoka se nacházejí stará boží muka a za hřbitovem směrem na Nové Sedliště stojí výklenková kaplička Panny Marie. Obec Staré Sedliště tvoří správní celek společně s dalšími čtyřmi obcemi: Nové Sedliště, Labuť, Úšava a Mchov. **V Novém Sedlišti** stojí na návrší kostel Nejsvětější Trojice z 18. století a dochovala se část židovského hřbitova. **V Labuti** v horní části vsi je svatojánský sloupek, **v Úšavě** u hlavní cesty byla obnovena malá kaplička.⁸⁰ Zajímavá je socha sv. Jana Nepomuckého ve **Mchově**, pochází z dílny Georga Böhma. Počet drobných církevních památek v intravilánu obce je 6 (*IV. příloha – fotodokumentační listy 76 - 81*).

Stav památek ve Starém Sedlišti je velmi dobrý, boží muka jsou sice silně znečištěna, ale to neubírá na kvalitě archaického díla. Velmi příjemně působí malá kaplička v Úšavě, kterou nechala obec obnovit za příspěvků bývalých obyvatel, nyní žijících v Německu. Obec neplánuje v nejbližších letech využívání dotací na opravy drobných církevních staveb.

⁷⁹ Obec Třemešné: <http://www.obectremesne.cz/>

⁸⁰ Obec Staré Sedliště: <http://www.ssedliste.cz/informace-o-obci/historie/>

V následující tabulce č. 3 je výčet všech drobných církevních staveb nacházejících se na území Mikrerejonu Borska s posouzením jejich stavu na stupnici 1 – 4.

Drobná církevní památka	Obec	Posouzení stavu (1 - 4)
č. 1 - kamenný kříž v areálu zámku	Bor	2
č. 2 - socha sv. Jana Nepomuckého	Bor	1
č. 3 - socha Panny Marie Immaculaty	Bor	1
č. 4 - socha archanděla Michaela v zámku	Bor	2
č. 5 - památník sv. Jiří a sv. Markéty	Bor	1
č. 6 - památník mlynáře Bayera a Schultesův kříž	Bor	4
č. 7 - trosky kříže na staré mlýnecké cestě	Bor	4
č. 8 - kříž v zaniklé vsi Wandermühle	Bor	3
č. 9 - křížový kámen	Bezděkov	2
č. 10 - velký kamenný kříž z r.1836	Bezděkov	3
č. 11 - velký kamenný kříž z r.1837	Bezděkov	4
č. 12 - křížek s volutovým nástavcem	Boječnice	1
č. 13 - kaple Nejsvětější Trojice	Boječnice	2
č. 14 - kaplička sv. Rodiny	Boječnice	3
č. 15 - kamenný kříž (odcizený)	Boječnice	*
č. 16 - socha sv. Jiří	Borovany	1
č. 17 - kříž s litinovým korpusem	Borovany	2
č. 18 - kamenný kříž	Borovany	2
č. 19 - kamenný kříž	Borovany	1
č. 20 - litinový kříž	Borovany	1
č. 21 - památník na horní návsi	Borovany	1
č. 22 - kaplička Panny Marie	Borovany	1
č. 23 - velký kamenný kříž	Čečkovice	1
č. 24 - socha sv. Jana Nepomuckého	Damnov	2
č. 25 - boží muka	Damnov	1
č. 26 - křížek pod kaštany	Damnov	1
č. 27 - křížek u domu čp.56	Damnov	1
č. 28 - kaple Panny Marie Sněžné	Doly	1
č. 29 - kaplička sv. Anny	Doly	1
č. 30 - zvonička	Hlupenov	2
č. 31 - velký kříž	Kosov	1

č. 32 - křížek na návsi	Kosov	1
č. 33 - kaple sv. Vavřince	Kurojedy	3
č. 34 - kaple Korunování Panny Marie	Lhota	4
č. 35 - velký kamenný kříž	Lužná	3
č. 36 - socha sv. Štěpána	Lužná	1
č. 37 - křížek v dolní části návsi	Lužná	1
č. 38 - křížek v horní části návsi	Lužná	1
č. 39 - kaple Panny Marie	Lužná	2
č. 40 - kaple Matky Boží	Lužná	3
č. 41 - kaple sv. Josefa	Málkovice	1
č. 42 - kaple Nejsvětější Trojice	Malovice	1
č. 43 - fragmenty kříže	Malovice	3
č. 44 - křížek za kaplí	Malovice	1
č. 45 - křížek na návsi	Nový Dvůr	1
č. 46 - křížek na návsi	Ostrov	1
č. 47 - křížek v horní části vsi	Ostrov	1
č. 48 - kaplička	Ostrov	4
č. 49 - křížový kámen	Skviřín	1
č. 50 - velký kříž	Skviřín	1
č. 51 - velký kříž	Velká Ves	1
č. 52 - kaple	Velká Ves	1
č. 53 - křížový kámen	Staré Sedlo	2
č. 54 - socha sv. Jana Nepomuckého	Staré Sedlo	2
č. 55 - litinový kříž	Darmyšl	2
č. 56 - kaplička	Darmyšl	2
č. 57 - litinový kříž za obcí	Darmyšl	2
č. 58 - torzo kamenného kříže	Racov	2
č. 59 - kamenný kříž	Racov	2
č. 60 - křížový kámen	Nová Ves	2
č. 61 - křížový kámen (přemístěný)	Nová Ves	*
č. 62 - fragment sochy sv. Antonína	Nová Ves	3
č. 63 - kříž v lese	Nová Ves	2
č. 64 - kaple Matky Boží a sv. Žofie	Diana	2
č. 65 - kamenný kříž	Nové Domky	2
č. 66 - kamenný kříž	Nové Domky	2
č. 67 - skalka U panenky	Nové Domky	2
č. 68 - podstavec s litinovým křížem	Nové Domky	2
č. 69 - svatojánský sloupek	Hošťka	2
č. 70 - svatojánský sloupek	Hošťka	2
č. 71 - boží muka	Hošťka	2
č. 72 - boží muka	Žebráky	1

č. 73 - boží muka	Žebráky	1
č. 74 - památník	Žebráky	2
č. 75 - památník Roten Kreuz	Žebráky	3
č. 76 - boží muka	Staré Sedliště	3
č. 77 - socha sv. Jana Nepomuckého	Staré Sedliště	2
č. 78 - výklenková kaplička Panny Marie	Staré Sedliště	2
č. 79 - svatojánský sloupek	Labuť	2
č. 80 - socha sv. Jana Nepomuckého	Mchov	2
č. 81 - kaplička u cesty	Úšava	1
č. 82 - svatojánský sloup	Stráž	1
č. 83 - soška sv. Jana Nepomuckého	Stráž	2
č. 84 - památník na místě Šibenice	Stráž	3
č. 85 - kaplička za vsí	Stráž	3
č. 86 - kamenný kříž	Bernartice	2
č. 87 - kamenný kříž	Bernartice	2
č. 88 - kamenný kříž	Bernartice	2
č. 89 - sloup se soškou sv. Jana Nepomuckého	Bernartice	2
č. 90 - socha sv. Vojtěcha	Bernartice	2
č. 91 - kaplička Panny Marie Lurdské	Dehetná	2
č. 92 - kamenný kříž	Jadruž	2
č. 93 - velký kamenný kříž	Jadruž	3
č. 94 - socha sv. Ondřeje	Jadruž	1
č. 95 - kaple sv. Václava	Jadruž	1
č. 96 - kaple sv. Anny	Olešná	4
č. 97 - kaple Nejsvětější Trojice	Valcha	1
č. 98 - skupina tří kamenných křížů a boží muka	Přimda	2
č. 99 - socha sv. Jana Nepomuckého	Přimda	1
č. 100 - kaple Panny Marie pod hradem	Přimda	1
č. 101 - kamenný kříž	Kundratice	2
č. 102 - soška sv. Jana Nepomuckého	Kundratice	2
č. 103 - kaple sv. Antonína	Kundratice	1
č. 104 - soška sv. Jana Nepomuckého na pilíři	Malé Dvorce	1
č. 105 - kaple	Malé Dvorce	1
č. 106 - památníček na vsi	Málkov	3
č. 107 - podstavec sochy sv. Jana Nepomuckého	Mlýnec	3
č. 108 - boží muka	Mlýnec	2
č. 109 - kaple Nejsvětější Trojice	Mlýnec	1

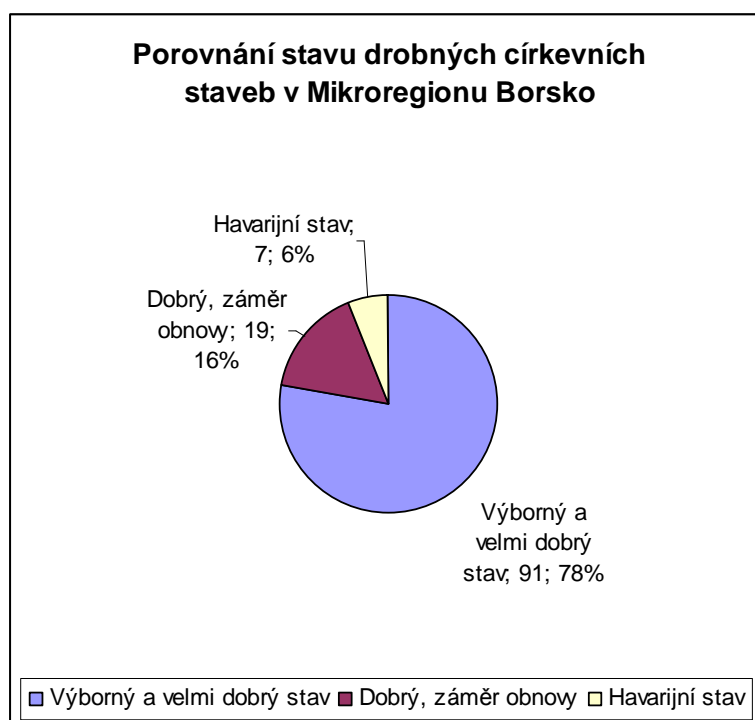
č. 110 - podstavec s litinovým křížem	Rájov	3
č. 111 - sloupek z různých komponentů	Rájov	3
č. 112 - pilířek s litinovým křížem	Rájov	3
č. 113 - fragment božích muk	Třískolupy	3
č. 114 - socha sv. Jana Nepomuckého	Třískolupy	1
č. 115 - kaple sv. Vendelína	Třískolupy	4
č. 116 - sloupek Nejsvětější Trojice	Újezd p. Přimdou	2
č. 117 - pilíř původně se sochou sv. Jana Nep.	Újezd p. Přimdou	2
č. 118 - kaple sv. Jana Křtitele	Újezd p. Přimdou	1
č. 119 - socha sv. Jana Nepomuckého	Velké Dvorce	2

Vysvětlivka stavu:

- 1 - výborný
- 2 - velmi dobrý
- 3 - dobrý
- 4 - havarijní

* stavby nejsou hodnoceny z důvodu odcizení nebo převezení na jiné místo

Graf č.3 – Porovnání stavu drobných církevních staveb v Mikroregionu Borsko, v grafu nejsou hodnoceny 2 stavby, které byly odcizeny, jako celkový počet je pro tento graf 117 staveb, které bylo možné hodnotit (zdroj: autorka)

8. Diskuze

Z dat nasbíraných během terénního průzkumu a dalších zjišťování vytvořila autorka grafy a tabulky, které vypovídají o stavu drobných církevních památek v Mikroregionu Borsko. Graf č. 1 ukazuje počty památek v jednotlivých obcích, graf č. 3 už přímo rozděluje památky do třech kategorií podle jejich současného stavu. Společně s grafem č. 3 byla vytvořena tabulka č. 3, ve které jsou všechny památky posouzeny na stupnici 1 – 4., přičemž 1 je stav výborný a 4 havarijní. Do grafu č. 2 byly pro přehlednost zaneseny pouze kaple a kapličky, a to z důvodu, že jejich stav je ve zkoumané oblasti horší. Tabulka č. 1 seznamuje s památkami, které jsou zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek a tabulka č. 2 se věnuje přehledu vynaložených nákladů na obnovu drobných církevních staveb v Boru a jeho spádových obcích. Toto město disponuje největším počtem památek v mikroregionu, ale také se snaží stavby obnovovat a za pomoci dotací se mu daří celkem dobře vracet stavbám svou zapomenutou slávu.

9. Výsledky a souhrn

9.1. Posouzení stavu drobných církevních staveb v dané oblasti

Z celkového počtu 119 drobných církevních staveb bylo možné ve 117 případech určit stav památek na místě při výzkumu, u jedné památky autorka vycházela ze stavu před přemístěním a ve dvou případech nebylo možné stav hodnotit. V 78 % je stav památek výborný nebo velmi dobrý, v 16 % dobrý. Pouze v 6 % je stav památek havarijní, jedná se o 7 staveb, z čehož 3 stavby (ve všech případech kaple) se budou obnovovat v roce 2013 – 2014.

V nejhorším stavu jsou kaple v Olešné, v Ostrově, ve Lhotě a v Třískolupech, dva kříže v Boru a jeden památník také v Boru. V případě kaplí v Ostrově a v Třískolupech bude obnova probíhat v roce 2013, kaple ve Lhotě bude dle plánů města opravena v roce 2014. Jeden z křížů na území města Boru by bylo nutné opravit co nejdříve, kříž se však nachází na poli, jehož majitelka má exekuci na majetek a je tedy jisté, že obnovou kříže se zabývat nebude. Východiskem by bylo zakoupení pozemku a tím i kříže na něm umístěném městem Bor, což ale v daném případě také nelze uskutečnit z právního hlediska. V případě památníku bude záležet obnova na získaných materiálech o původním vzhledu památníků, podle kterých by bylo možné vyrobit výdusek.

V nejhorším stavu, a také v nejsložitější situaci, je kaple sv. Anny v Olešné. Stavba je velmi rozměrná a financování nebude lehké. Město by však mělo vytvořit záměr obnovy, podle kterého by se v dalších letech mohla kaple postupně opravovat.

9.2. Přehled o financování obnov

V rámci výzkumu bylo zjištěno 33 obnov drobných církevních památek, které probíhaly v letech 2005 - 2012.

Prvním typem financování jsou vlastní zdroje: socha Archanděla Michaela v Boru – 10.000,- Kč, kaple v Boječnici – 300.500,- Kč, kaple v Málkovicích – 65.724,- Kč, kaple v Malovicích – 391.900,- Kč, socha sv. Jiří v Borovanech 78.540,- Kč, socha sv. Ondřeje v Jadruži 10.500,- Kč, kaple v Jadruži 97.225,- Kč, socha sv. Jana Nepomuckého v Přimdě 240.000,- Kč. V tomto případě bylo opraveno 8 staveb v celkové výši 1.194.389,- Kč.

Druhým typem je vlastní financování doplněné o finance Plzeňského kraje: v letech 2010 – 2012 obnova v Boru a jeho spádových obcích v celkové výši 819.800,- Kč (z toho dotace 400.000,- Kč), kaple Doly 332.635,- Kč (z toho dotace 250.000,- Kč), kaple Kundratice 450.000,- Kč (z toho dotace 200.000,- Kč), kaple Malé Dvorce 600.000,- Kč (z toho dotace 250.000,- Kč). Celkem se jedná o 21 provedených obnov památek ve výši 2.202.435,- Kč, přičemž dotace byla 1.100.000,- Kč.

Třetí typ financování je z vlastních zdrojů doplněný z fondů Ministerstva kultury: socha sv. Jana Nepomuckého v Boru 138.000,- Kč (z toho 115.000,- Kč dotace) a socha Panny Marie Immaculaty v Boru 399.650,- Kč (z toho dotace 200.000,- Kč). Tímto způsobem byly opraveny dvě sochy v celkové výši 537.650,- Kč, přičemž dotace byla 315.000,- Kč.

Čtvrtým typem je vlastní financování z evropských fondů, z Programu rozvoje venkova: kaple v Dolech dotace 652.670,- Kč, kaple v Třískolupech dotace 580.880,- Kč.

Posledním zdrojem v dané oblasti byla dotace prostřednictvím Nadace Via, díky které získalo Město Bor částku 80.000,- Kč na opravdu střechy v Dolech.

9.3. Nově získané poznatky z terénního výzkumu a praxe

V rámci terénního výzkumu a praxe se autorka získala řadou poznatků, které rozšířily nejen její znalosti o památkách, ale také o možnostech spolupráce. V jednom případě se podařilo vyřešit dlouholeté spory o sochu sv. Ondřeje v Jadruži, v druhém se podařilo zabránit odcizení sochy sv. Archanděla Michaela.

V rámci praxe měla autorka možnost sledovat chování lidí ve vsích, kde byly drobné památky opravovány. Ve většině případů došlo k velkému zájmu obyvatel obcí o danou památku s tím, že byl zájem věnovat jim následnou péči na vlastní náklady. Některé z kamenných památníků získaly věnce, jiné květinovou výzdobu, kolem dalších byl udržován pořádek a sekána tráva. V několika případech byl projeven zájem o vysvěcení stavby a uspořádání mše či koncertu.

9.4. Návrh na novou cyklotrasu s propagací

Z důvodu zviditelnění drobných církevních staveb ve sledované oblasti, navrhuje autorka Mikroregionu Borsko zhotovení informační brožurky s vyznačením nové cyklotrasy. Tato by mohla nést název „Kamenné svědectví“ a jejím výchozím i cílovým bodem by byl zámek Bor, kde je možné vidět tři drobné památky a prohlédnout si zámek Bor s vyhlídkovou věží.

Navrhovaná trasa: Bor – Vandrmíle – Souměř – Stráž – Jadruž – Malé Dvorce – Přimda – Újezd pod Přimdou – Mlýnec – Lužná – Bor. Na této trase by měli turisté možnost vidět celkem 30 drobných staveb všeho druhu a dalších 7 památek, jako např. zámek Bor, loretu v Boru, židovský hřbitov v Souměři a v neposlední řadě jedinou národní kulturní památku v mikroregionu zříceninu hradu Přimda. Délka této cyklotrasy je 28 km.

III PRAKTICKÁ ČÁST

10. Obnova drobných sakrálních staveb v lokalitách Čečkovice, Lužná, Nový Dvůr

V rámci povinné praxe vypracovala autorka práce v roce 2011 pro město Bor projekt s názvem Obnova drobných sakrálních staveb v lokalitách Čečkovice, Lužná, Nový Dvůr. Město Bor pro tento projekt vyčlenilo z vlastních zdrojů 141.000,- Kč, částku 150.000,- Kč tvořila získaná dotace.

Práce na projektu:

- vytipování vhodných památek k obnově, fotodokumentace stávající stavu
- zjištění majitelů pozemků, na kterých se stavby nacházejí
- spolupráce s restaurátorem (terénní průzkum, zhodnocení stavu a návrh možnosti obnovy)
- návrh obnovy pro město Bor s podrobným popisem staveb a záměrem jejich obnovy
- zjištění, zda se památka nachází v Ústředním seznamu kulturních památek, včetně žádosti o vyjádření od MěÚ Tachov (památková péče)
- vyplnění žádosti o získání dotace v rámci Programu stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje a vytvoření povinných příloh
- vlastní realizace obnovy (spolupráce s restaurátorem – zaměření a popis památky, čištění, zpevnění, hydrofobizace, demontáž uvolněných a narušených prvků, osazování jednotlivých částí křížů a konečné úpravy terénu
- vytvoření závěrečné zprávy

Žádost o poskytnutí dotace, záměr obnovy, závěrečná zpráva a další dokumenty týkající se projektu jsou přílohou č. VI.

V roce 2012 byla autorka práce opět vyzvána k vypracování projektu na obnovu drobných církevních staveb na Borsku a práce na obnově se opět podařilo zrealizovat díky poskytnuté dotaci z Programu stabilizace a obnovy venkova Plzeňského kraje a vlastního financování města Boru. Spolupráce se předpokládá i v dalších letech.

ZÁVĚR

Pro tuto práci bylo zkoumáno celkem 119 drobných církevních staveb v oblasti Mikroregionu Borsko o rozloze 324,26 km². Pro vytvoření seznamu těchto staveb bylo určeno několik bodů: popis stavby, její poloha, ochrana, legenda, stav a případné informace o její obnově. Jednotlivé památky jsou popsány na fotodokumentačních listech č. 1 - 119. Z celkového počtu 119 památek je pouze 6% v havarijním stavu, což se dá z hlediska památkové péče hodnotit jako výborné a také to ukazuje, že první hypotéza o povinnosti vlastníka starat se o památky je potvrzena. Terénní průzkum prokázal, že přístup k obnovám drobných církevních staveb se v různých obcích liší. Zájem obnovovat tyto stavby mají ve všech obcích, ne vždy k tomu ale mají dostatek finančních zdrojů. Za příkladný přístup k obnově památek je vhodné vyzvednout město Bor, město Přimda a městys Stráž. Je to také díky tomu, že všechny tři obce mají ve svém obvodu nejvíce poničených drobných staveb a příkladně se starají o jejich obnovu. Největší podíl na obnově drobných církevních památek má město Bor. To se v letech 2010 – 2012 stalo příjemcem dotace na obnovu drobných sakrálních staveb a v letech 2005 – 2012 uskutečnilo další obnovy a restaurování. Celkovou částkou, se kterou město při obnovách disponovalo, byly bezmála 4 milióny Kč, přičemž zhruba polovinu tvořily dotace získané z Ministerstva kultury – z Programu záchrany architektonického dědictví, z Plzeňského kraje z Programu stability a obnovy venkova a z Programu rozvoje venkova. Přístup města Boru by měl být v tomto ohledu inspirací pro další obce v Mikroregionu Borsko, ale také v dalších městech našeho okresu.

Z celkového počtu 33 obnovených staveb se pouze v jednom případě o památku nikdo nestaral, ve většině případů se však obnova dostala do popředí zájmů místních občanů a dalších aktivit spojených se společenským využitím těchto památek. I v tomto případě je tedy možné potvrdit druhou hypotézu, a to, že obnova drobných církevních staveb má vliv na kulturní život obyvatel v dané obci.

V případě drobných církevních staveb v Mikroregionu Borsko se ve většině případů jedná o památky, které nejsou zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek. Jejich obnova se tím dostává zcela do rukou vlastníků, což může stavbám leckdy uškodit. I zde by mělo platit pravidlo, že na obnově památky by se měl podílet kvalifikovaný pracovník. Ve sledované oblasti bylo neodborně obnoveno pět staveb, ani v jednom případě však nedošlo k trvalému poškození.

Autorka práce si pro další léta klade několik cílů: záchranu kamenného kříže v poli u Vysočan, zpracování podkladů pro soukromé majitele, na jejichž pozemcích se nacházejí sochy, kříže za účelem získání dotací a příspěvků na obnovu a zapsání významných staveb z oblasti Mikroregionu Borsko do Ústředního seznamu kulturních památek, zvláště těch, které byly v předchozích letech restaurovány (socha sv. Štěpána v Lužné, kamenný kříž v Čečkovicích).

Pozitivním přínosem pro budoucnost drobných církevních staveb v dané oblasti bylo vzbuzení zájmu mezi mladými lidmi. Autorce práce se podařilo vytvořit skupinu deseti lidí ve věku 20 – 40 let, kteří mají zájem podílet se na obnově památek a také na jejich propagaci.

Seznam použitých zdrojů:

- DVOŘÁK, Václav. *Druhý pokus o ohlédnutí*, Kruh přátel českoněmeckého porozumění, Bor, 2005. 256 s.
- GIRSA, Václav, HOLEČEK, Josef, JERIE, Pavel, MICHONOVÁ, Dagmar. *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*, NPÚ ÚOP Praha, 2004. 108 s., ISBN 80-86234-36-3
- HÁJEK, Tomáš, BUKAČOVÁ, Irena. *Příběh drobných památek*, Jaroslav Bárta, Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 2006. 140 s. ISBN 80-900903-9-7
- HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, Praha, 1980. 326 s. ISBN 80-85386-92-5
- HIRSCH, P. (1987): *Haid und Haider Land, Vergagenheit in Bildern, Arbeitskreis Haider Buch*, Waiden, 1987. 752 s.
- HLADKÝ, Jiří. *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky*, PROTISK České Budějovice, 2011. 140 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kamenné kříže Čech a Moravy*, Argo Praha, 2001. 475 s. ISBN 80-7203-370-0
- KOREŇ, Jan. *Financování projektů obce ze zdrojů EU*. In: Kolektiv autorů: *Příručka pro starostu*. Verlag Dashöfer, nakladatelství, Praha, 2007
- PROCHÁZKA, Zdeněk. *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska, díl I.*, Nakladatelství Český les, 2008. 175 s. ISBN 978-80-86125-93-0
- PROCHÁZKA, Zdeněk. *Příběhy vepsané do kamene aneb putování za drobnými kamennými památkami Domažlicka a Tachovska, díl II.*, Nakladatelství Český les, 2009. 214 s. ISBN 978-80-87316-03-0
- PROCHÁZKA, Zdeněk. *Georg Böhm – Život a dílo lidového kameníka*, Nakladatelství Českého lesa, 2005. 43 s. ISBN 80-86125-54-8
- SCHAUBER, Vera, SCHINDLER, Hanns Michael. *Rok se svatými*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002. 702 s. ISBN 80-7192-650-7
- ŠULC, Josef, SUCHOMEL, Miloš, MAXOVÁ, Ivana. *Péče o kamenné sochařské a stavební prvky*, NPÚ ÚOP Praha, 1998. 31 s. ISBN 80-902305-9-8

TROEGER-WAISS, Günter: *Leitfaden zur Förderung interkultureller Kompetenz in Wirtschaft und Verwaltung im bayerisch-tschechischen Grenzraum: Gute Nachbarschaft = Příručka o podpoře interkulturní kompetence v hospodářství a veřejné správě v česko-bavorském pohraničí : dobré susedství*. Český překlad Jan Tluchoř, 2008

VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*, Mladá fronta, edice Kolumbus, 1993. 283 s. ISBN 80-204-0358-2

Internetové zdroje:

Česko-německý fond budoucnosti [Online] [cit.25.10.2012]
Dostupné z: www.fondbudoucnosti.cz

Městský úřad Tachov, *Seznam nemovitých kulturních památek ORP Tachov* [Online] [cit.17.10.2012], Dostupné z: <http://www.tachov-mesto.cz/www/informace-o-meste/mestsky-urad/odbory/odbor-skolstvi-a-kultury/pamatkova-pece-dokumenty.html>

Ministerstvo kultury ČR, *Příručka vlastníka kulturní památky* [Online] [cit.16.10.2012]
Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/obcan-a-nakladani/prirucka-vlastnika-kulturni-pamatky-kulturni-pamatky-a-pece-o-ne-2273/>

Ministerstvo pro místní rozvoj, *Dotace a programy*, [Online] [cit.19.10.2012]
Dostupné z: <http://www.mmr.cz/Regionalni-politika/Programy-Dotace/Podpora-rozvoje-regionu-v-roce-2012>

Národní památkový ústav, *Zákon 20/1987Sb. O státní památkové péči* [Online] [cit.16.10.2012]
Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/zakon-o-statni-pamatkove-peci/>

Státní integrační zemědělský fond, *Program rozvoje venkova* [Online] [cit.19.10.2012]
Dostupné z: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd>

Strukturální fondy, *Fondy Evropské unie* [Online] [cit.19.10.2012]
Dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Regionalni-operacni-programy>

Zničené kostely [Online] [cit.25.10.2012]
Dostupné za : <http://www.znicenekostely.cz/>

Oficiální stránky měst a obcí v Mikroregionu Borsko:

Mikroregion Borsko: <http://borsko.eu>

Město Bor: <http://www.mubor.cz/>

Obec Hošťka: <http://www.hostka-tc.cz/>

Město Přimda: <http://mestoprimda.cz/>

Obec Rozvadov: <http://www.rozvadov.cz/>

Obec Staré Sedlo: <http://www.obecstaresedlo.cz/>

Obec Staré Sedliště: <http://www.ssedliste.cz/>

Městys Stráž: <http://www.obecstraz.cz/>

Obec Třemešné: <http://www.obectremesne.cz/>

I. PŘÍLOHA – seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Kaple Panny Marie Sněžné	14
Obrázek č. 2 – Velký kamenný kříž v Čečkovicích	16
Obrázek č. 3 – Socha sv. Ondřeje v Jadruži	17
Obrázek č. 4 – Boží muka ve Starém Sedlišti	18
Obrázek č. 5 – Tři typy kamenných křížů	19
Obrázek č. 6 – Skupina tří kamenných křížů v Přimdě	20
Obrázek č. 7 – Mapa výskytu kamenných objektů v České republice	21
Obrázek č. 8 – Mikroregion Borsko s logem	38
Obrázek č. 9 – Postupné přemísťování sochy archanděla Michaela	46
Obrázek č. 10 – Sochy světců vytvořených kameníkem Georgem Böhmem, které stávaly nebo ještě stojí v tachovské krajině: sv. Ondřej z Jadruže, sv. Štěpán z Lužné, sv. Vendelín z Horní Jadruže, sv. Vavřinec ze Štokova, sv. Jiří z Borovan a sv. Jiří ze Studánky	74

II. PŘÍLOHA – seznam grafů

Graf č. 1 – Počet drobných církevních památek v jednotlivých obcích	42
Graf č. 2 – Poměr dobrého a havarijního stavu kaplí v Mikroregionu Borsko	44
Graf č. 3 – Porovnání stavu drobných církevních staveb v Mikroregionu Borsko	58

III. PŘÍLOHA – seznam tabulek

Tabulka č. 1 – seznam drobných církevních staveb zapsaných jako kulturní památky v ústředním seznamu kulturních památek43

Tabulka č. 2 - přehled vynaložených nákladů na obnovu drobných sakrálních staveb ve městě Boru a jeho spádových obcích47

Tabulka č. 3 – výčet všech drobných církevních staveb nacházejících se na území Mikreregionu Borsko s posouzením stavu na stupnici 1 – 455

IV. PŘÍLOHA – fotodokumentační listy

č. 1 - kamenný kříž v areálu zámku	Bor
č. 2 - socha sv. Jana Nepomuckého	Bor
č. 3 - socha Panny Marie Immaculaty	Bor
č. 4 - socha archanděla Michaela v zámku	Bor
č. 5 - památník sv. Jiří a sv. Markéty	Bor
č. 6 - památník mlynáře Bayera a Schultesův kříž	Bor
č. 7 - trosky kříže na staré mlýnecké cestě	Bor
č. 8 - kříž v zaniklé vsi Wandermühle	Bor
č. 9 - křížový kámen	Bezděkov
č. 10 - velký kamenný kříž z r.1836	Bezděkov
č. 11 - velký kamenný kříž z r.1837	Bezděkov
č. 12 - křížek s volutovým nástavcem	Boječnice
č. 13 - kaple Nejsvětější Trojice	Boječnice
č. 14 - kaplička sv. Rodiny	Boječnice
č. 15 - kamenný kříž (odcizený)	Boječnice
č. 16 - socha sv. Jiří	Borovany
č. 17 - kříž s litinovým korpusem	Borovany
č. 18 - kamenný kříž	Borovany
č. 19 - kamenný kříž	Borovany
č. 20 - litinový kříž	Borovany
č. 21 - památník na horní návsi	Borovany
č. 22 - kaplička Panny Marie	Borovany
č. 23 - velký kamenný kříž	Čečkovice
č. 24 - socha sv. Jana Nepomuckého	Damnov
č. 25 - boží muka	Damnov
č. 26 - křížek pod kaštany	Damnov
č. 27 - křížek u domu čp.56	Damnov
č. 28 - kaple Panny Marie Sněžné	Doly
č. 29 - kaplička sv. Anny	Doly
č. 30 - zvonička	Hlupenov
č. 31 - velký kříž	Kosov
č. 32 - křížek na návsi	Kosov
č. 33 - kaple sv. Vavřince	Kurojedy
č. 34 - kaple Korunování Panny Marie	Lhota
č. 35 - velký kamenný kříž	Lužná
č. 36 - socha sv. Štěpána	Lužná
č. 37 - křížek v dolní části návsi	Lužná
č. 38 - křížek v horní části návsi	Lužná
č. 39 - kaple Panny Marie	Lužná
č. 40 - kaple Matky Boží	Lužná
č. 41 - kaple sv. Josefa	Málkovice
č. 42 - kaple Nejsvětější Trojice	Malovice
č. 43 - fragmenty kříže	Malovice

č. 44 - křížek za kaplí	Malovice
č. 45 - křížek na návsi	Nový Dvůr
č. 46 - křížek na návsi	Ostrov
č. 47 - křížek v horní části vsi	Ostrov
č. 48 - kaplička	Ostrov
č. 49 - křížový kámen	Skviřín
č. 50 - velký kříž	Skviřín
č. 51 - velký kříž	Velká Ves
č. 52 - kaple	Velká Ves
č. 53 - křížový kámen	Staré Sedlo
č. 54 - socha sv. Jana Nepomuckého	Staré Sedlo
č. 55 - litinový kříž	Darmyšl
č. 56 - kaplička	Darmyšl
č. 57 - litinový kříž za obcí	Darmyšl
č. 58 - torzo kamenného kříže	Racov
č. 59 - kamenný kříž	Racov
č. 60 - křížový kámen	Nová Ves
č. 61 - křížový kámen (přemístěný)	Nová Ves
č. 62 - fragment sochy sv. Antonína	Nová Ves
č. 63 - kříž v lese	Nová Ves
č. 64 - kaple Matky Boží a sv. Žofie	Diana
č. 65 - kamenný kříž	Nové Domky
č. 66 - kamenný kříž	Nové Domky
č. 67 - skalka U panenky	Nové Domky
č. 68 - podstavec s litinovým křížem	Nové Domky
č. 69 - svatojánský sloupek	Hošťka
č. 70 - svatojánský sloupek	Hošťka
č. 71 - boží muka	Hošťka
č. 72 - boží muka	Žebráky
č. 73 - boží muka	Žebráky
č. 74 - památník	Žebráky
č. 75 - památník Roten Kreuz	Žebráky
č. 76 - boží muka	Staré Sedliště
č. 77 - socha sv. Jana Nepomuckého	Staré Sedliště
č. 78 - výklenková kaplička Panny Marie	Staré Sedliště
č. 79 - svatojánský sloupek	Labuť
č. 80 - socha sv. Jana Nepomuckého	Mchov
č. 81 - kaplička u cesty	Úšava
č. 82 - svatojánský sloup	Stráž
č. 83 - soška sv. Jana Nepomuckého	Stráž
č. 84 - památník na místě Šibenice	Stráž
č. 85 - kaplička za vsí	Stráž
č. 86 - kamenný kříž	Bernartice
č. 87 - kamenný kříž	Bernartice
č. 88 - kamenný kříž	Bernartice
č. 89 - sloup se soškou sv. Jana Nepomuckého	Bernartice

č. 90 - socha sv. Vojtěcha	Bernartice
č. 91 - kaplička Panny Marie Lurdské	Dehetná
č. 92 - kamenný kříž	Jadruž
č. 93 - velký kamenný kříž	Jadruž
č. 94 - socha sv. Ondřeje	Jadruž
č. 95 - kaple sv. Václava	Jadruž
č. 96 - kaple sv. Anny	Olešná
č. 97 - kaple Nejsvětější Trojice	Valcha
č. 98 - skupina tří kamenných křížů a boží muka	Přimda
č. 99 - socha sv. Jana Nepomuckého	Přimda
č. 100 - kaple Panny Marie pod hradem	Přimda
č. 101 - kamenný kříž	Kundratice
č. 102 - soška sv. Jana Nepomuckého	Kundratice
č. 103 - kaple sv. Antonína	Kundratice
č. 104 - soška sv. Jana Nepomuckého na pilíři	Malé Dvorce
č. 105 - kaple	Malé Dvorce
č. 106 - památníček na vsi	Málkov
č. 107 - podstavec sochy sv. Jana Nepomuckého	Mlýnec
č. 108 - boží muka	Mlýnec
č. 109 - kaple Nejsvětější Trojice	Mlýnec
č. 110 - podstavec s litinovým křížem	Rájov
č. 111 - sloupek z různých komponentů	Rájov
č. 112 - pilířek s litinovým křížem	Rájov
č. 113 - fragment božích muk	Třískolupy
č. 114 - socha sv. Jana Nepomuckého	Třískolupy
č. 115 - kaple sv. Vendelína	Třískolupy
č. 116 - sloupek Nejsvětější Trojice	Újezd pod Přimdou
č. 117 - pilíř původně se sochou sv. Jana Nepomuckého	Újezd pod Přimdou
č. 118 - kaple sv. Jana Křtitele	Újezd pod Přimdou
č. 119 - socha sv. Jana Nepomuckého	Velké Dvorce

V. PŘÍLOHA - Záhadný kameník Georg Böhm

Krajinu v oblasti Mikroregionu Borsko obohacuje velké množství kamenných památek vytvořených lidovými kameníky. Značná část těchto památek byla sice zničena v druhé polovině 20. století, přesto je možné se s nimi stále setkávat a obdivovat, jak působivě dovytvářejí staré úvozy, lesní cesty a místa v okolí zničených vesnic.

Na některých z těchto skulptur se po celé staletí nalézala signatura G.B. Až do roku 1993 to bylo záhadou a totožnost autora – kameníka byla stále věcí neznámou. A právě v roce 1993 byly u obce Studánka u Tachova nalezeny zbytky sochy sv. Jiří a na podstavci, na kterém socha stála, je možné přečíst nápis: *Gewidmet zur Ehre GOTTES von Georg und Barbara Bohm aus Schonbrunn N.28 MDCCCL*. Domažlický badatel Zdeněk Procházka, jenž se sochami s neznámou signaturou zabýval už dříve⁸¹, začal s dohledáváním informací v archivu a v matrice zemřelých. Údaje v matrice potvrdily, že ve Studánce v domě s číslem 28 žil Georg Böhm, který měl ženu Barbaru a živil se kamenickým řemeslem.⁸²

Ve své publikaci o tomto lidovém kameníkovi píše o objevu jako o velké náhodě, která přinesla rozuzlení celé záhady. Konečně získal zapomenutý umělec jméno. Záměrně píše konečně, neboť do té doby byl např. v knize *Umělecké památky Čech*⁸³ označován jako „románský umělec“ nebo sudetskými Němci, kteří v oblasti Tachovska a okolí žili, byl považován za autora krásných soch jistý Georg Janku.

Podle údajů v tachovské matrice se Georg Böhm⁸⁴ oženil v roce 1830 s ovdovělou Barborou Steinfelsovou, jejich manželství bylo však bezdětné. Zdeněk Procházka se domnívá, že kameník snad díky tomu věnoval svému řemeslu veškerý čas a stalo se mu celoživotním posláním.

Nejstarším kamenickým dílem, které pravděpodobně patří do soupisu prací Georga Böhma jsou boží muka ve Ctiboři, jejich datace spadá do roku 1811. Tehdy bylo Böhmovi pouhých 22 let. Během dalších 42 let vytvořil kolem stovky soch, božích muk či velkých křížů. Z toho se nám do dnešních dnů dochovalo 90 skulptur, více či méně poškozených, zbytků soch (hlavně podstavců) či křížů. Za neplodnější období Böhmova života považuje

⁸¹ článek „Po stopách záhadného kameníka“ v časopise *Ozvěny* č.3/1, 1990

⁸² PROCHÁZKA, Z., *Georg Böhm Život a dílo lidového kameníka*, s.3

⁸³ Vydal Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1977-1982

⁸⁴ Georg Böhm v matričním zápisu uváděn jako Johann Georgius Böhm čili Jiří Böhm, narozený dne 31. prosince 1798 ve Svobodce

Zdeněk Procházka léta 1830 – 1850, kdy vytvořil několik soch přímo ve Studánce, kde žil a pracoval 23 let. Za vrchol jeho velkolepého poselství pak regionální badatel označuje sochu sv. Jiří z roku 1850, která byla nalezena v roce 1993, a která přispěla k odhalení záhady tajemného kameníka. Poslední jeho dílo je datováno do roku 1853, jedná se o boží muka v obci Broumov. Po tomto datu se již neobjevilo žádné dílo se známou signaturou G.B. Georg Böhm zemřel ve svých 64 letech dne 11. února 1853. Pohřben byl na hřbitově v Tachově, jeho hrob ale již dávno zanikl. Co ale nezaniklo, je jeho dílo, jež poznamenalo duši tachovské krajiny a připomínkou je množství soch, božích muk a křížů rozestých v oblasti mezi Planou, Tachovem, Borem a Domažlicemi.

Böhmovo dílo můžeme rozdělit do čtyř kategorií:

1. Kamenné kříže
2. Kamenné sochy
3. Sloupková boží muka
4. Ostatní kamenické práce

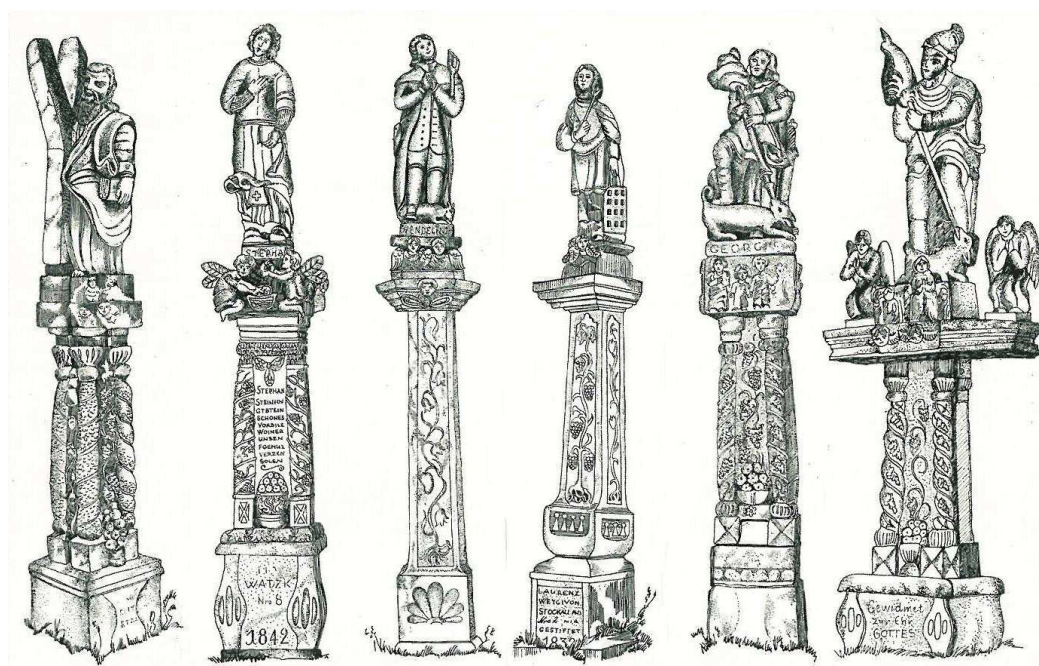
Vysoké kamenné kříže patří k nepřehlédnutelným dílům našeho kameníka, neboť dosahovaly výšky od čtyř do pěti metrů. Můžeme je najít na krajích vsí, na návších, u statků nebo se nacházejí volně v krajině.

Kříže byly konstruovány ve dvou základních typech. Jednoduchý tvořil dlouhý dřív, který byl rozšířen v podstavec s nápisem, na něj bylo umístěno příčné rameno. Složitější typ kříže navíc obsahoval mohutný kvadratický podstavec a do něj byla vsazena konstrukce kříže. Důležitým doplňkem byly plechové figury ukřižovaného Krista a truchlící Panny Marie (jediný dochovaný Kristus je na kříži v poli u obce Lužná, *fotodokumentární list č. 35*). Užitečným prvkem pak byla plechová stříška, chránící kříž před deštěm a sněhem. Ačkoli Böhmovi kříže máme rozděleny do dvou typů, tak nenajdeme ani jeden případ, že by se kříže naprosto shodovaly v detailech výzdoby. S jistotou lze Böhmovi připsat 25 křížů, které dodnes stojí v oblasti Tachovska a Domažlicka. V mikroregionu Borsko se z toho nachází šest křížů v obcích Lužná, Čečkovice, Bězděkov (2x), Jadruž a Mchov, přičemž kříž ve Mchově je zřícený a z velké části zničený. Sedmý kříž stával v obci Nová Hospoda, do dnešních dnů se však zachoval

pouze podstavec, nyní stojící na pozemku soukromé firmy.⁸⁵ Některé z těchto křížů se dočkaly své obnovy, nově vystřihané korpusy Krista mají kříže v Milířích, Horní Výšině a v Čečkovících. Poslední jmenovaný byl zahrnut do projektu města Boru – „**Obnova drobných sakrálních staveb v lokalitách Čečkovice, Lužná a Nový Dvůr**“, který autorka této práce pro město připravila a zrealizovala (je součástí praktické části diplomové práce, viz. VI. PŘÍLOHA).

Druhým souborem Böhmova díla jsou kamenné sochy na zdobených pilířích, které jsou nejtypičtější kameníkovou prací. Zachováno jich je dvacet a skoro stejný počet jich bylo zničeno, ztraceno či přemístěno do soukromých zahrad chalupářů. Ze soupisu Böhmových prací i prací dalších lidových umělců vyplývá, že nejoblíbenějším patronem byl v této oblasti svatý Jan Nepomucký. Samotný Böhm jich vytvořil nejméně dvanáct. Dalšími světci byli Josef, Jiří, Ondřej, Vavřinec, Vendelín, Štěpán aj.

Obrázek č. 10: Sochy světců vytvořených kameníkem Georgem Böhmem, které stávaly nebo ještě stojí v tachovské krajině: sv. Ondřej z Jadruže (fotodokumentační list č. 94), sv. Štěpán z Lužné (fotodokumentační list č. 36), sv. Vendelín z Horní Jadruže, sv. Vavřinec ze Štokova, sv. Jiří z Borovan (fotodokumentací list č. 16) a sv. Jiří ze Studánky

Zdroj: kresby Zdeňka Procházky

⁸⁵ PROCHÁZKA, Z., *Georg Böhm Život a dílo lidového kameníka*, s.9 - 10

V oblasti Mikroregionu Borsko se dochovalo pět soch: sv. Jiří v Borovanech, sv. Ondřej v Jadruži, sv. Štěpán v Lužné, sv. Jan Nepomucký ve Mchově a v Třískolupech. Na dalších dvou místech se zachoval sokl a podstavec, je to v obcích Bernartice a Mlýnec. Böhmovi sochy dosahují velikosti od 90 do 120 cm a vždy jsou součástí zdobeného pilíře a podstavce, přičemž na podstavci se nachází votivní nápis. Celková výška skulptur dosahovala ke třem metrům. Většina soch byla původně polychromovaná, což dokazují zbytky barev.

Třetím výrobním typem Georga Böhma byla boží muka. Dochovalo se 11 skulptur, z toho v oblasti Mikroregionu Borsko pouze fragmenty jedněch božích muk. Skládala se z podstavce s nápisem, zdobeného sloupku, římsy a kaplice s nikami. Kaplice byly zakončeny koulí s kovaným křížkem. Boží muka jsou také uváděna jako první a poslední práce Georga Böhma, je tedy jisté, že jejich výrobou se zabýval po celou dobu své kamenické činnosti.

Poslední kategorii Böhmových prací tvoří různé výrobky, nezařaditelné do výše zmíněných třech kategorií, jako např. náhrobky, podstavce k litinovým křížům, pamětní sloup, kropenky, žlaby. Do oblasti Mikroregionu Borsko je zařazen podstavec s litinovým křížem v Rájově a kropenka na svěcenou vodu v kostele v Racově.

Památková ochrana děl Georga Böhma

Ze všech prací Georga Böhma jsou zapsány ve Státním seznamu památek, který vznikl v roce 1963, dvě desítky. V letech 1970-1980 byla zrušena ochrana u šesti Böhmových soch, z důvodu odcizení nebo jen poškození památky.

Z prací Georga Böhma byly díky projektu autorky opraveny velký kamenný kříž v Čěčkovicích a socha sv. Štěpána v Lužné (viz. praktická část práce).

VI. PŘÍLOHA